

№ 1-6, 7/8, 9-12

(№ 11)

ЛИКОНКА

ЧЕРНОТ

КАЛИНИ

Е. Козак.

1 9 3 0

БИБЛИОТЕКА
АН УРСР
Ж 1657

З НОВИМ 1930 РОКОМ ВІДКРИТТЯ ПЕРЕДПЛАТИ НА „ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата 13.— зол.
Піврічна > 7.— »
Квартальна « 3.50 »
для членів »Червоної Калини« 3.— »
ціна поодинокого числа 1.20 »
Для заграниці 2 \$ річно.

За кордоном можна дістати »Літопис Червоної Калини«:
В Сполучених Держ. Північної Америки
The Ukrainian Legion, P. O. Box. 578, Philadelphia, Pa, USA.
В Румунії
Dmytro Herodot, Bucarest, IV. Delea Veche 45.

НАЙКРАЩИЙ ДАРУНОК НА СВЯТА! ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій 8 зл. 4 зл.
Федір Дутко: Глум. Оповідання, ст. 52 1.20 « 60 «
Д. Дорошенко: Мої спомини про давнє минуле. Частина I.-IV. 8.40 « 4.20 «
Богдан Лепкий: Слота. Поезії 90 « 45 «
От так собі. Мініјатури стор. 129. 1.50 « 75 «
За Золотоверхий Київ. Бої на вулицях Києва. При Центральній Раді Сторін 32 60 « 30 «
Левко Лепкий: Сон Івасика. Сценічна картина на 4 відслони з нотним додатком. Сторін 24 50 « 25 «
Між молотом і квалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79 . . 1.50 « 75 «
Ст. Левинський: Від Везувія до пісків Сагари. Сторін 84 3.25 « 1.70 «
Халіда Едіб: В огні. Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234 . . 4.50 « 2.25 «
Василь Софронів: Грішник. Нариси. Сторін 104 1.50 « 75 «
Микола Голубець: Львів. Сторін 179 3.— « 1.50 «
А. Вільшенко: Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Сторін 267 4.50 « 2.25 «
Роман Купчинський: Заметіль. Трильоґія зі стрілецького життя.
I. Курилася доріженька Стор. 208 4.— « 2.— «
II. Перед навалою. Сторін 192 . . 4.— « 2.— «

Федір Дутко: В Заграві. — Трильоґія з визвольних змагань на Україні нечленів членів
I. Чорторий. Сторін 192 3.50 « 1.75 «
II. Квіти і кров. Сторін 192 4.— « 2.— «
III. На Згарищах 4.— « 2.— «
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів укр. революції.
I. Частина. Сторін 180 3.50 « 1.75 «
II. Частина. Сторін. 180 3.50 « 1.75 «
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих. Сензаційна повість 17 арк. друку . 5.— « 2.50 «
Др. Степан Шухевич: Спомини. (Причинки до історії УАГ. на підставі записок та власних переживань)
I. Частина 4.— « 2.— «
II. Частина 4.— « 2.— «
III. Частина 4.— « 2.— «
IV. Частина 4.— « 2.— «
V. Частина 4.— « 2.— «
Богдан Лепкий: Зірка, пов. з повоєнного життя 3.50 « 1.75 «
Володимир Лопушанський: Перемога. — повість з визвольної війни.
I. Частина 3.— « 1.50 «
II. Частина 3.— « 1.50 «
Максим Брилинський: Хресний вогонь. Воєнні нариси 3.50 « 1.75 «
Календарик-термінар зі стемплевими приписами 90 « 45 «
Кишенковий календарик 30 « 15 «

НОВОСТИ!

Появилися накладом «ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ»

НОВОСТИ!

- Богдан Лепкий**: „**ЗІРКА**“ (повість з повоєнного життя). Це найновіший твір автора історичної трильоґії »Мазепа« — написана легко й цікаво, призначена для найширших кіругів читачів подібно як і повість »Сотниківна«, якої наклад вже давно вичерпаний.
- Федір Дутко**: „**НА ЗГАРИЩАХ**“ Продовження трильоґії »В Заграві«, дві перші частини цього роману »Чорторий« та »Квіти і кров«. Третій том, а саме »НА ЗГАРИЩАХ« це справжня літературна рідкість. Незвичайно цікавий зміст, викиченість та щира безпосередність надають цій повісти багато примани та мусять прикувати увагу і найвибагливішого читача.
- М. Брилинський**: „**ХРЕСНИЙ ВОГОНЬ**“ Ці воєнні нариси написані автором, що брав участь у численних походах та боях світової і визвольної війни. мають крім історичної своєї вартости ще й вартість літературну, з окрема дуже цікавий спосіб змальовання всіх цих подій у формі коротких оповідань, що вяжуться в одну цілість охоплюючи довгий протяг часу великої хуртовини 1919—1920 року.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛІ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

II. Річник

ЧИСЛО 1. *

СІЧЕНЬ

* 1930

Різдво У.Г.А. 1919/20 р. на Великій Україні

(Мал. Е. Козак).

Wyciąg z protokołu wspólnego z dnia 17. XII. 1929 r. Sąd okręgowy we Lwowie Wydział karny XXJV. karny w sprawie Pr. 472/29 na posiedzeniu niejawnym w dniu 18 grudnia 1929 r. po wysłuchaniu zdania Prokuratora okręgowego postanawia: a) zatwierdzić po myśli przepisu z art. 76 rozp. P. R. P. z dnia 10 maja 1927 r. Dz. U. Rz. P. Nr. 70 45 poz. 398² dokonane dnia 14 grudnia 1929 r. przez Starostwo Grodzkie we Lwowie zajęcie druku pt: »Litopys Czerwonoj Kałyny« Nr. 3 z hru dnia 1929 r. z powodu artykułu pt: »Z dniw triwohy na Pokuttju« ustęp 1) »Donesenja pro worożyj nastrij selan-polakiw« w całości 2) »Zwity rozwidczykiw« w całości 3) »Pryhotowlennja do powstannja«, 4) »Polski bojiwki« w całości, 5) »Rumuński wijska« w całości zawierających znamiona zbrodni z § 65, a) uk. i występku z §§ 302 i 305 uk. b) zakazać po myśli

przepisu z art. 72i cytowanego rozporządzenia rozpowszechniania powyższego czasopisma.

Zarazem wydaje się odpowiedzialnemu redaktorowi tego czasopisma nakaz by orzeczenie niniejsze umieścił bezpłatnie w najbliższym numerze i to na pierwszej stronie pod rygorem następstw przewidzianych w art. 60 tegoż rozporządzenia.

Przewodniczący:
J. Antoniewicz wr.

Protokulant:
Z. Kulczycki wr.

Za zgodność
Müller
Starszy sekretarz

Зізгваний спомин.

Кривенькому й Крогульцеву
на коляду.

Подільський околіт, соломяні вязки,
Котрими Настя у печі палила,
Пісні чумацькі і тоті казки,
Що їх мені Яницька говорила,
І свічку лоеву на круглому столі,
Ялинку і дідух, я бачу, мов у сні.

На гилячках зелених „офірки“,
Почеплені тремтячою рукою
Дяка Іллі, палають, як зірки,
Вповиті димом сизим, як імлюю —
І ясно, так ясно, що ніде
Мені яснійше в світі не буде!

Округлий стіл, білесенький обрус,
Пахучим сіном в хаті піл накрився,
Як у стаєнці, у котрій Ісус
Перед літами з Діви воплотився, —
Борщ, риба, кутя і розмови щирі...
Чи ти бував коли на крацім пирі?

Нараз ворота: „скрип!“ ... Бренять дзвінки,
Хрустить мороз на стежці під ногами,
В вікні „звізда“ ... Ах, це колядники
Прийшли до нас з прастарими піснями,
І ніби гомін проминулих днів
Лунає цей найкращий в світі спів.

В нім чується степу широкий дух,
Слова буйні, окрилені мечами,
В нім чується якийсь нестримний рух,
Захоплення життям аж до безтями,
І плеск весел, шовкових шум вітрил,
І львиний рев і помах дужих крил.

На бік журбо! Щезай язво турбот!
Пливуть Дніпром золотокуті човни,
Байдуже їм Хозар, чи Грек, чи Їот,
Лицарського завзяття серце повне!
Пливуть співаючи і слів стрілки
Влучають в душі кволі... колядки...

Погасли офірки. Остання коляда
Прогомоніла. Темно, тихо стало.
Літа пливуть нестримно, як вода,
І чи багато їх нам ще остало?...
А всеж таки я крізь простір і час
Згадки! На Святий Вечір клличу вас.

Л. Л.

В чотири- кутнику смерти

(Передріздвяні спомини з 1919 р)

Містечко Браїлів на Поділ-лю таке як то бувають старі українські містечка — з підсінями, заїздами, з дахами мохом порослими в д старости й поваги над ними ніби китайська пагода. Тільки де не де білють під зеленкуватою бляхою вже новітні дімки, що так дуже разять око розбиваючи цей задумчивий настрій та від яких віе якимсь дивним, непривітним холодом. В середині містечка базар. Як звичайно — з будками, піддашами, столичками та бублейвицями, що куняють, гріючись зимою над глечиками.

В таким українським старім містечку начеби від віків нічого не змінилося. Люди живуть своїм життям як і давно колись. А навіть і ця хуртовина 1919 та 1920 рр., з усіма страхіттями домашньої війни, це так як витягнена і отрясена з порошу стара картина, що тільки відновилась. Все те вже діялося, колись, колись вже було.

Тут і повстанці з Шепелем, і пошести, і большевицькі напади — скрізь чигають страхіття, виривають ніби марева давні постаті, давні події з минулого, з часів «руїни». Бо чи ще треба більшої руїни як ославлений чотирикутник смерти з 1919—1920 рр.?

На початку зими 1919 р. прийшла до Браїлова 1-ша Бригада УСС. Не прийшла, а краще сказати, приволіклася, бо в дійсності не було вже кому машерувати; стрільці, як тіни, ледви плентались за возами, а на возах їхало безліч хорих, навантажених, як селедці.

Все це злягло в Браїлові по жидівських домах, по заїздах, підсінях і де лиш попало.

А пошесть лютувала і не перебирала. Похорілися і в команді бригади, хоріли й команданти курінів, сотень, чет та батарей; старші, молодші, без розбору — старшини і звичайні стрільці. Браїлівський цвинтар заповнився небаром новими могилками, новими гостями — Галичанами. Вже й рук не ставало копати гроби. Померших ледви запорпувано в замерзлу землю, а бувало й таке, що пси розтягали по за цвинтар обгризені руки та ноги...

Жахливі були це часи. Але привикалося і до цього. Кожний махнув уже на все рукою, бо на війні привикається до всяких страхіть тим більше і до смерти. Тільки що ця смерть, така неволяцька і безощадна, нависла гнітючою зморою над всіма та ще з тим заєдним вичікуванням на неї, з тою психічною перевтомою і безнадійністю положення. Таке вичікування оста-

Зима 1919/1920 р. У. Г. А. на Великій Україні. — Мал. І. Іванець.

точної черги, це так як засудженому по відчитанні присуду, дождати через останню годину на шибеницю, або на розстріл.

А ці години тревали в Браїлові довго. Бо тягнулись цілими днями й тижнями та доводили нерви до краю. Коли було дивитися, що діється довкола — як гинуть найблищі знайомі, найщиріші приятелі і що на це нема ніякого рятунку, — коли було подумати, що завтра, чи нині станеться те саме з іншими, а вкінці і з тобою, то дур голови імався, досада брала на весь цей »дивілізований« світ на всю оту »демократичну« і »високо гуманну« Європу, що так »ушасливила« народи.

Та діялися ще жахливіші речі на світі, хочби і ці з »чрезвычайками«, а проте Європа надто не зворушувалася; навпаки всесильні дипломати з большевиками за одним столом радили й пирували.

Таке вже в світі право, що слово не за тим по чийм боці булаби правда, а за тим, хто має силу, або гроші, байдуже звідки вони не були.

Я кватерував тоді з нерозлучним своїм кватирантом з часів війни Романом Ко. Ми жили в жидівським домику в середм'стю, займаючи невеличку кімнатку, на кінці будинку, старого й низького, що нагадував давню коршму.

Наша кімнатка маленька й затишна була для нас своїм окремим світом, що здавалося, ховався від усіх тих важких думок, страхіть та переживань.

Вечерами тов. К. сідав за стіл і снував думи. Писав тоді поеми про недолю скитальщини та »Оду до братів Словян«, яка надихана була не лише жалем, але й жадобою пімсти. Ода ця робила на всіх велике вражіння і ходила опісля в численних відписах поміж стрілецтвом.

Господинею нашої хати була жидівка, що довгі місяці пролежала в ліжку скатована в часі погромів. Вона мала дві доньки, що могли бути правдивим зразком посвяти й любови до матері. Цілими ночами вони не спали, доглядаючи хору, а кожний найменший порух її виявляв на їхніх обличчах дивну тривогу і жах.

Ці добрі доньки так піклувались недужою, що вона прийшла небаром до себе, хоча ніюдин лікар не давав

спершу надії: вся була побита й поранена, навіть ребра мала поломані.

Браїлів містечко наскрізь жидівське і до українства відносилось там, з відомих причин, не дуже то прихильно. Та Галичан всі любили. Мало цього. Браїлівські Жиди почували просто жах на згадку, що Галичани могли кудись відійти.

І не була це окрема любов, лиш привичка, а може (віра), що поки є Галичани поти спокую; хоч ніде правди діти, сили тодішньої Бригади УСС. були вже ніякі; залишилася ще тільки грізна назва...

І на нашій стоянці відносилися до нас домашні, з нерозгаданю якоюсь пошаною та любовю.

Вони привикли були боліти кожним нашим новим горем кожним нашим новим нещастям, що так сипалися тоді нам на голови.

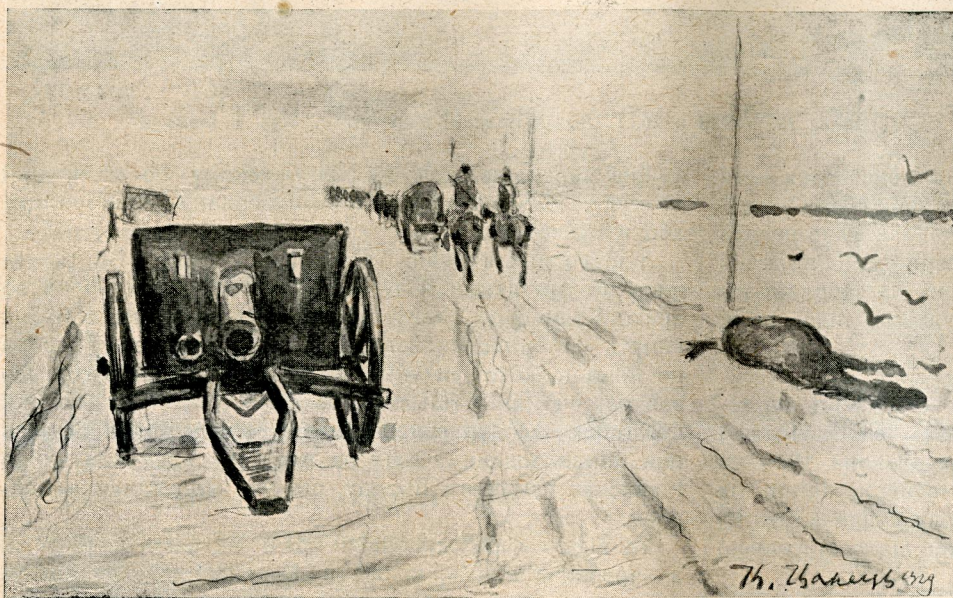
Бувало як хтось із нас кватирантів застогне, або закашляє у своїй кімнаті, то хора мати посилає за-

сійських »бутербродів«, »вакзалів« та »нахалів« і старався переконати колишню гімназистку, що Українці мають куди вищу, бо вікову й своєрідну культуру, що українська народня творчість не має собі рівної та що геніяльність Шевченка полягає в тому, що другого такого не було й не буде на світі.

На допомогу сестрі приходила зараз-же друга — старша сестричка і вже на порозі перебивала балачку силкуючись навести нові аргументи. Та і їй не вдавалося, мій товариш відносила остаточно нову перемогу над цими двома »жрекинями« російської культури, які вкінці погоджувались з українством, але обов'язково з вимівкою: »Так, ви Галичани то Українці, а наші, то ні...«

В кімнаті, де ми жили, були на біло мазані стіни. По тих стінах мій товариш записував собі всякі рими та віршовані думки, а я з нудьги рисував часом карикатури. Вже десь рік по нашій виїзді з Браїлова, як ми вже були в Галичині, повернув з Великої України один знайомий, який втікаючи від большевиків випадково попав на цю саму квартиру. Він розказував, як йому показували ті записки наші на стінах і як їх там зберігали для »історії«. Ті місця були позаклеювані папірцями, а зверху позабілквані вапном, щоб не добачило непрошече око. Цього втікача дуже щиро гостили та крадьком передержали, а про Галичан згадавав з великим пієтизмом цілий Браїлів.

В часі постою Бригади УСС. в Браїлові шалів такий страшний тиф, що здорових майже не було. Не було кому командувати бригадою, ні іншими частинами, а по старшинах, які перше сходились до спільної столовки на сьбіді та вечері, і слід застиг. Коли одного разу зайшов туди, щоби з кимось побачитись — пусткою віяло від порожніх сто-

Рік 1919/20. У. Г. А. відходить на Одесу. — Мал. І. Іванця.

раз котрусь із доньок, що весь час сиділа коло неї, аби пішла та зазирнула чи не захорів вже котрий на тиф.

Звичайно ми не могли бути тоді ні веселі ні вдоволені.

Мій товариш, що якось почував себе сильніше і краще, опановував нерви. Він був спокійний, писав, або грав на гітарі. Я заєдно журився тим, що діялось довкола, ходив мовчки по кімнаті, одноманітними кроками, вистукуючи якийсь дивний жаль за всім, що пропало, якась безнадійність лягала тоді на душу. А тут ще все ці самі зголошення: »той а той помер, стільки а стільки згнуло в ночі коней, нема вівса, нема сіна, коні жолуби їдять, нема їх кому напоїти, нема кого на стійку поставити«...

— Чого ти ходиш, як мумія, чого думаєш!... — посварював на мене мій приятель. — Нічо не видуваєш, плюнь і тільки!..

В часі таких настроїв у кімнату входила зараз котрась з жидівочок, щоб нас розважити.

Розказуючи про давні кращі часи, брала звичайно гітару до рук і починала співати. Знала багато українських пісень та романсів, яких у нас не співають. По співі заводилась балачка на літературні теми, і обов'язково суперечка про висшість російської культури. Мій товариш своїм способом кепкував собі з ро-

лів та крісел. Сиділо лиш кількох наймолодших підхорунжих, які в тих часах одинокі піддержували ще настрої та дійсно не втрачали гумору ні фасону.

Вони проходились під вечір по браїлівським »корзі« залицяючись до браїлівських жидівочок, які звичайно улажували в їх честь всякі вечірки та сходини по домах. Хто пригадає собі ці часи і це браїлівське »корзо«, по якому отарами блукали свині, риючись у болоті, і цей »швунг« наших підхорунжих, мусить сердечно засміятись. Що значить молодість та ще така молодь як тоді була!

Підхорунжі видавали тоді і свою »стіну газету«. Це були сатиричні летючки наклеювані на телеграфічних стовпах та парканах, в яких дотепним способом подавано всякі новинки та відомости здебільша повидумувані. Діставалося в цих підхорунжівських бюлетинах найбільше Антанті та нашим легковірним політикам. В цій сатирі відчувалося і досаду і цей »передсмертний« але здоровий гумор. Були там і новинки з браїлівського »корза« та особисті вісти.

Браїлівська публіка залюбки вистоювала під стовпами та парканами, страшенно цікавилась тою »стіною газетою« та тим способом вчилася по українськи читати. Була це непримущена українізація, зокрема для жидівочок, які нетерпляче очікували кожночасної появи цього »органу підхорунжих«. (Далі буде).

Між Білою Церквою і Мотовилівкою

Написав А. Крезуб

Сьогодні факт, що Скоропадський від самого початку свого гетьманування стремів до відбудови Великої Росії, не є ніякою таємницею. Покласти Україну першу на жертвеннику ідеї об'єднання цих країв, що завдяки революції відірвались від Росії, відіграти ролю другого Хмельницького, котрий 1654 р. привів малоросійських козаків — як каже в своїх спогадах задушевний друг Скоропадського, ярий російський монархіст «герцог Лейхтенбергській» — під берло царів, було весь час його задушевною мрією*). Шляхом повільної розбудови до всеросійського Піємонту, а далі федерації, мала Україна стати знову складовою частиною імперії, знову влитися і на віки вже потонути в російському багні.

Правдиві цілі гетьмана і його уряду звичайно ховалися за самостійницьку фразеологію, але конкретні акції цих обох чинників були надто проглядні, щоб в українській суспільності не розбудити недовіря, чуйності і певної протиакції. В початках гетьманщини ця протиакція носила оборонний характер. Наступ поведений об'єднаним фронтом російської реакції в парі з різними відмінами «революційної демократії» не тільки проти державно-політичних здобутків української нації, але і проти цілого українства як такого, примусило і українські політичні партії шукати між собою зближення і порозуміння.

Завдяки становищу гетьмана і німецьких воєнних кругів, зорієнтованих, як відомо, також на відбудову єдиної неподільної Росії, наступ російських елементів на українство ставав чимраз більше нагальним. Де далі воно опинилося в такому становищі, в котрому не ходило вже і про державність, про цю чи іншу політичну її форму, а просто про буття чи небуття української нації як такої.

Поставити таму руйнуючому і роздавляючому все, що носило якінебудь признаки українськості, розгону і об'єднаного російського фронту, ратувати принайменше культурні цінності від загибелі, це стало кличем, під яким пішла консолідація живих сил нації. Бажання дати відпір московському натискові спомаганому гетьманом і київською Oberkomandoю не залишилось бажанням тільки, а знайшло свій вислів в організації українського національного фронту під фірмою «Українського Національного Союзу».

Не бажання насильного повалення існуючого державного ладу, не бажання нагальної зміни соціальних відносин стало базою для утворення українського національного фронту, а просто необхідність дати відпір московському наступові був тим категоричним імперативом, що змусив українську суспільність зглядно її партії об'єднатися. І дійсно «Український Національний Союз» був явищем — як писав (в «Новій Раді») перший його голова А. Ніковський — найбільшого почуття національної самооборони. Вирівнюючись паралельно до гетьмансько-російського фронту, українські політичні партії хоч і виставляли програму, в якій говорилося, що метою У. Н. С. є утворення міцної самостійної Української Держави і боротьба за законну

владу відповідальну перед парламентом, що мало означати заповідь боротьби з гетьманщиною, в дійсності думали інакше. Реальна програма У. Н. С. не була ні революційною ні безкомпромісовою, навпаки вона свobodно вміщалася в рядки порозуміння і співпраці з гетьманщиною під скромною умовою, що вона стане принайменше на захист української культури. Програма накінець була в дійсності подумана як мemento для гетьманського уряду, тактикуж УНС в реальній його праці визначала програма мінімум, програма — як її характеризує Христюк — «малих діл», що з гетьманщиною мирилася як з фактом*).

Але гетьманщина задивлена у райдушну ідею відбудови Великої Росії, в якій Україні належало «заняти перше місце», відкинула тиху, подану чорним ходом оферту на співпрацю з боку представників української суспільності і не оглядаючись на ніщо, чи пак оглядаючись на інтенції київської Oberkomandi — поплила на зустріч своїй загибелі. УНС переконавшись, що його заходи знайти якийсь порозуміння противна сторона збуває нічим, що «буржуазію ніякими переговорами ні конференціями — як каже Винниченко, другий його (УНС) голова від 18. вересня — не можна примусити здати хоч крихітку влади**), мусів шукати якогось виходу зі створеного положення.

Негативне відношення гетьманщини щодо порозуміння з українськими національними кругами, зміцнення наступ російських, зарівно як реакційно — чорносотенних так і демократичних елементів, як також політика німецьких військових кругів, що двом першим чинникам служила за охоронний вал, а до певної міри і за рушійну силу їхньої акції — визначили дальшу тактику УНС.

Відсутній своїми спробами порозуміння з гетьманщиною і бажанням ратувати українство перед розгромом зі своїх принципальних позицій, УНС згодом опинився на «лінії смерті». Перейти поза неї було рівнозначне з цілковитою резигнацією з боротьби хочайби в наймягчих, найльояльніших формах, рівнозначне з національним самозапереченням, а оставатися перед нею супроти відкинення гетьманщиною оферти на порозуміння і співпрацю являлося абсурдом.

Наявні приготування гетьманського уряду до ліквідації української державності, розперезаність і поглиблення терору у відношенню до українства зі сторони московських неділимців, а вкінці натиск низів, в яких накопичилася велика сила невдоволення до гетьмансько-московсько-німецького режиму — все те змусило УНС знову вернути до своєї програми максимум, заняти знову свої національно-політично безкомпромісові а тактично боеві позиції.

Рішення Скоропадського ушасливити «Малоросію» обіймами «матушки»-Росії зірвало і цей вузенький місток, що зв'язував ще ці два осередки, два політичні табори між собою. Що гетьмана ніщо не зуміє повернути з його шляху, що він не зречеться відіграти до кінця своєї вимріяної ролі «другого Хмель-

*) Герцог Г. Н. Лейхтенбергській: Воспоминания объ «Украинѣ» 1917—1918. Стор. 32.

) П. Христюк: Замітки і матеріали до історії української революції 1917—1920 рр. Том III, Стор. 90.

***) В. Винниченко: Відродження нації. Том II. Стор. 87.

ницького», але не цього Хмельницького, що відновив українську державу, а того, що завів Україну під високу руку російських царів — було ясным. Колиж УНС хотів далше репрезентувати волю української нації, бути носієм її змагання за всяку ціну вдержати державну самостійність, то річ ясна, його політика дипломатичними засобами мусіла скінчитися...

»Війна — говорить великий німецький воєнний теоретик Клявзевіц — є продовженням політики тільки іншими середниками, є актом насилля з метою змусити свого противника сповнити свою волю«. І звичайно, що в цій хвилині, коли Скоропадський ставав на службу єдиної «неділимої» Росії, в хвилині, коли ліквідував державну самостійність України і зводив її знову до стану провінції майбутньої російської імперії¹⁾, продовжати свою політику УНС тільки «іншими середниками».

Змусити противника, то є гетьмансько-російський блок сповнити його волю, оставити Україну в супокі і зрезигнувати зі своїх федеральних затій, цього ніяка дипломатія не була в силі. Посередньої дороги для УНС, коли він сам не хотів зрезигнувати зі своєї ролі, коли він не бажав уступати зі своєї позиції, не було. Він мусів відкликатися до насилля, до останнього аргументу політики, яким є — війна.

Однак УНС зглядно його, наділений всіма повноваженнями в ніч з 13 на 14 листопада орган, що назвався Директорією, мав не тільки негативні цілі, йому ходило не тільки про само повалення гетьманської влади, а з тим і російського засилля, він мав і позитивні цілі. Їх зясовує інспіратор і головний організатор війни-повстання проти гетьмансько-російської спілки Винниченко.

»Директорія — каже Винниченко — розпочинаючи революцію, поставила її під прапор демократичних гасел і відновлення Української Народньої Республіки, повернення всіх демократичних свобод, знищення старостів і відновлення демократичних місцевих як мійських так і земських самоврядувань. В соціальной сфері: земля селянам, восьмигодинний робочий день, охорона професійних інтересів працюючих, словом, усе це, що разуром стояло в програмі всіх українських урядів²⁾».

Подібно заявляє Микита Шаповал, друга людина, яка поклала найбільше праці біля організації повстання. «Ночуючи разом з Винниченком³⁾ — пише він — нераз ночами обговорювали всі деталі затіяної нами справи, як з погляду політично-програмового і тактичного, так і організаційно-технічного. Ми прийшли до думки, що гаслами повстання мусить бути: повалення гетьманщини і відновлення УНР., усунення Німців з України, скликання українських Установчих Зборів⁴⁾. Коротко говорячи, Директорія скинувши гетьмана і звільнивши Україну від російсько-німецької опіки постановила захопити владу в свої руки і відновити Українську Народню Республіку.

Річ очевидна, що Директорія мусіла числитися зі всіма можливостями. Вона мусіла бути приготованою і на це, що вірні гетьманові війська разом з Німцями здавлять всякий ворожий гетьмансько-російській спілці,

¹⁾ Річ зовсім певна, що колиб Колчакові і Денікінові було удалося скинути большевиків, Росія булаб знова станула монархією. Державний устрій бувби подиктував цей, хто мав силу.

²⁾ Винниченко: тамже — III/132.

³⁾ За Винниченком і Шаповалом під той час слідила гетьманська поліція і вони ховались разом на одній конспіративній квартирі.

⁴⁾ М. Шаповал: Велика революція і українська визвольна програма. Стор. 122.

а до певної міри і Німцям — рух. Вона мусіла числитися з цим, що в останній хвилі всі її сподівання на народні маси заведуть і вона з Окремим Загоном Січових Стрільців (О.З.С.С.) з Білої Церкви, що мали, як відомо, станути ядром повстання, останеться сама.

Тому зовсім не диво, що на одному засіданні, на якому розбиралося питання боротьби з гетьманом Скоропадським і його російськими спільниками, ес-ефи (українські соціалісти-федералісти, у. с. ф.) назвали її «небезпечною авантюрою», яка безумовно не вдасться й яка принесе незвичайну шкоду всій українській справі». Аргументи М. Шаповалова, що УНС може числитися на 40—50 тисяч певного війська їх не переконали.

»Тоді я — каже Винниченко — вніс «поправку» й сказав, що певного війська в нас може бути, коли воно остаточно рішиться на виступ, півтори тисячі. Але річ не у війську, не в фізичних силах. Річ навіть не в тому, чи вдасться чи не вдасться нам наша справа. Я цілком припускав і навіть майже певен був, що нас розібють, розженуть, розторощать. Діло було зовсім не в тому, а в тому, що цим виступом ми реабілітуємо ідею національного українського руху серед нашого народу, де політика Центр. Ради, Німці і гетьманщина так запаскудили її, так спровокували і огидили, що маси без ворожости не можуть чути слова Україна!».

Як задивлявся на майбутнє повстання Гол. Отаман Петлюра, цей найбільший український оптиміст, якого безграничний оптимізм став його трагедією? »Я знаю, ми йдемо на певну загибаль — мав він сказати перед виступом СС, — алеж ми мусимо зробити це для самої історії. А знаєте, в мене дуже погідно на душі, я чую мусь то віру в нашу перемогу«⁵⁾. Інша версія передає, що Петлюра дивився на повстання, як на цілковито програну справу. На заміт одного зі старшин СС., що повстання не має ніяких виглядів, мав Гол. Отаман сказати: »Я знаю, що ми йдемо всі на загибаль. Однак ми мусимо це зробити. Ми мусимо пожертвувати собою. Ми нашою кров'ю запропонуємо в очах світа, і це буде доказом, що Україна не годиться і ніколи не згодиться на федерацію з Москвою. Це має бути крик одчаю народу, котрий насильно женуть в обійми ненависної Москви і доказ його любові до рідного краю«⁶⁾.

Та хоча члени Директорії, а принайменше Винниченко і Петлюра, числилися з невдачею повстання, хоча були приготовані і на найгірше, то все таки віра в кінцевий успіх своєї справи була в них сильнішою над ріжного рода сумнівами і непевностями. Ні Винниченко ні тимбільше Петлюра (коли взяти під увагу першу версію) не були в дійсності такими песимістами, щоб вірити в цілковиту безвиглядність боротьби з гетьманом Скоропадським. Їх песимістичні настрої були, психологічно беручи, не дефетизмом, не резигнацією, не погодженням з думкою, що піднята нами війна має буги тільки протестом, історичною демонстрацією, на якій мало все закінчитися, а духовим, так сказатиб, приготуванням до продовження боротьби в гірших умовах.

⁵⁾ Винниченко: тамже II, 94—95.— Відомо, що гетьманські «карательні отряди», куди зібрались були найгірші російські чорносотенно-погромницькі елементи, катуючи і бьючи українських селян нагайками, приговорювали: Не ми тебе бемо, а твоя українська влада, нашою рукою бе тебе Україна».

⁶⁾ Р. Давний: Про Січових Стрільців, Відень 1921. Стор. 43.

⁷⁾ К(ирило) К(ушнірук): Мої спогади про перші дні повстання. »Стрільська Думка« ч. 6, з дня 6 падолиста 1919.

І що не тільки про саму історичну демонстрацію ходило Директорії, що мала чи могла закінчитись загибеллю її самої і загибеллю СС., видно з рішення підняти повстання не в Києві, а на провінції. На київських вулицях справді була змога голосно запротестувати проти федерації і з честю загинути, але це справі визволення України булоб допомогло менше, як боротьба от хочаби в формі малої війни (партизанки) на зразок селянських повстань літом 1918.

»Нам треба було встигнути, поки нас не зліквідовано — каже Кедровський, — тодішній начальник II-го Управи Головного Штабу Республіканської Армії — запалити іскру повстання, що привела б до вибуху на всіх просторах України. Лише тоді, навіть програвши тут в Білій Церкві, рештки нас, що вивалилися з гетьмансько-московських кліщів, змогли з інших осередків України провадити повстанську боротьбу¹⁾.

В дійсності так само думали і провідники повстання. В найгіршому випадку будуть розгромлені СС., але іскра кинена ними в маси, числили, інша річ чи справедливо чи ні, організатори війни з гетьманщиною, не погасне, а запалить вибуховий матеріал прибраної ненависти до гетьмансько-московсько-німецького режиму і розятрить його до всеукраїнської пожежі. На таку евентуальність му-

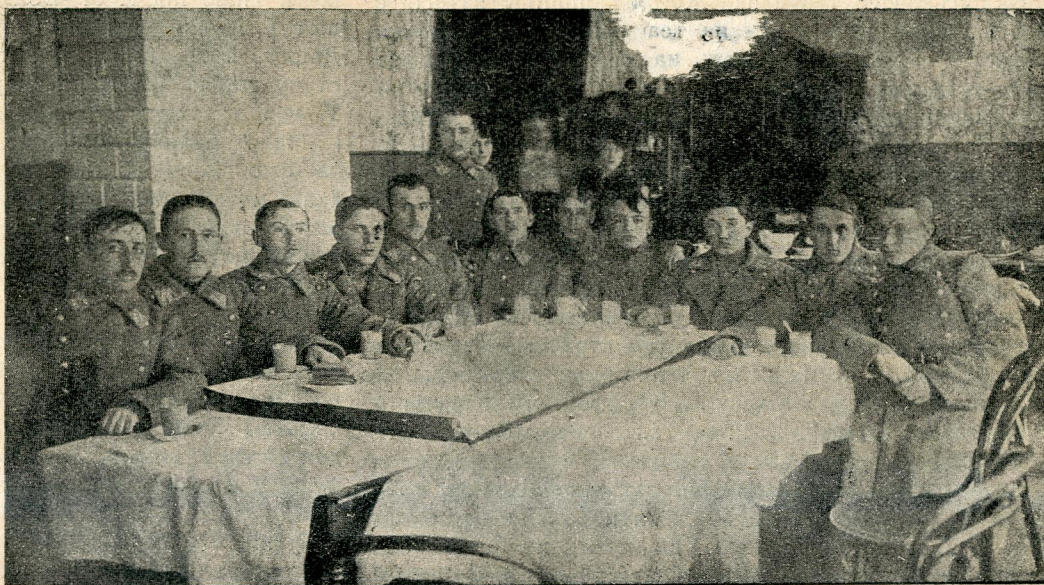
сілі приготуватись всі; поверхозний песимізм в цьому випадку мав на цілі гартувати так сказатиб! душу і зробити її відпорною на евентуальний удар судьби. Це була спроба забезпечитись перед розчаруванням і дійсною резигнацією, якої треба було надіятись тоді, колиб провідники повстання робили собі великі надії, а вони вже на самім початку провалились. »Сподіватися найгіршого, щоб вийшло найкраще — от це містична форма, яка лежала в основі формального песимізму Винниченка. В Петлюри-ж не було і цього. Виспвлюючи конвенціональні допасовані до ваги хвилі фрази про безвиглядність боротьби з гетьманом, він рівночасно давав волю своїм безмежно оптимістичним почуванням виключаючим зневіру.

Піднімаючи боротьбу з гетьманом, російськими неділимцями і Німцями, провідники повстання, мимо допущання всіх можливостей, всежтаки в душі вірили в успіх своєї справи. Не з метою історичної демонстрації, не з метою тільки протесту підносили вони прапор війни, а з конкретними, як ми бачили, бажаннями: захопити владу в свої руки і відновити знищену гетьманщиною Українську Народню Республіку.

Тут доходимо до цього питання, на яке має відповісти отта статейка, а саме: як УНС зглядно Директорія zorganizувала цей акт насилля, який мав при-

мусити противника до сповнення її волі, в який спосіб словом задумала вона перебрати на Україні владу в свої руки. Конкретно отже ходить про стратегічний плян Директорії і про це, як його переведено в життя.

Звичайна річ, що сама Директорія занята передовсім політичними справами не могла кермувати повстанням в чисто военному змислі. Для цього створився фаховий орган то є Оперативний Штаб, на чолі котрого поставлено ген. Осецького. Коли створився Оперативний Штаб, напевно не відомо. »У вересні 1918 р. я — каже М. Шаповал, тоді голова комісії «міжнародних зносин» при УНС — змовився з Андрієм Макаренком, ген. Осецьким, полковниками Павленком

Частина Залізної Бригади або Охоронної Сотні проф. Грушівського за Центральної Ради

і Хилобоченком працювати в напрямі підготовки повстання. Цей плян заздалегідь був вирішений трома членами Центрального Комітету соціалістів-революціонерів (Григоріїв, Лизанівський і я). У вересні значиться формального Оперативного Штабу ще не було, а була група людей підготовляюча повстання у военному напрямі. Ця група працювала так сказатиб колективно не розділяючи ні своїх функцій ні не розграничуючи своїх компетенцій. М. Шаповал прим., як голова комісії міжнародних зносин, не тільки держав звязок з командірами поодиноких військових, ворожих гетьманові частин, але і сам видавав їм накази чисто військової натури.

Оперативний Штаб, в дійсному значінню цього слова, сформовано, здається, щойно в останніх днях жовтня, то є тоді, коли повстання було вже остаточно рішенняо справою. Про склад Оперативного Штабу в тих днях сказати багато не дасться, відомо тільки, що дня 30-го жовтня УНС поставив СС.-ам пропозицію вислати туди т. є до Оперативного Штабу двох своїх представників. Стрілецька Рада тогож самого дня розглянула цю пропозицію і згодилась на неї. Після того від ОЗСС. як його делегати увійшли в склад Оперативного Штабу військовий старшина (підполковник) А. Мельник і сот. Ф. Черник¹⁾. Пізніше дещо, в Білій Церкві вже, його склад такий: нач. штабу — ген.

¹⁾ В. Кедровський: 1918 Рік. »Свобода« (америк.) ч. 153 з дня 2. липня 1929.

¹⁾ М. Шаповал: тамже. Стор. 121.

Осецький, нач. І ої Управи (оперативної) — полк. Василь Тютюник, ІІ-гої Управи — полк. Вол. Кедровський. Командуючим на фронті призначено полк. Коновальця¹⁾.

Перейдім тепер до стратегічного плану підготовки якоїсь війни проти гетьмашини. В цьому місці не від річи буде сказати дещо про те, що таке стратегія, а рівночасно, що таке тактика. На ці два засадничі у воєнній штуці поняття одної загально прийнятї дефініції не має; кожний військовий теоретик очеркує їх по своїому.

І так Клявзевіц прим. називає стратегією науку про примінення боїв для цілий війни, а тактикою науку примінення боєвих сил в бою. Після погляду французького військового теоретика Жоміні (Jomini) стратегія є штукою проводу арміями на театрі операцій, тактика штукою проводу частинами на полі бою. Найкраще обяснення цих двох понять, по думці відомого німецького воєнного письменника Балька²⁾ дає проф. Дельбрік (історик всен і воєнної штуки). «Стратегія — по думці проф. Дельбріка — є наукою про примінення воєнних засобів для сягнення цілий війни, тактика штукою провадження частин до бою і проводу ними в бою».

Слід зазначити, що між стратегією і тактикою в багатьох випадках точної границі повести не дається; вони дуже часто сходяться і затираються. Запускаскатися одначе у взаїмовідносини стратегії і тактики переходилоб рамці цієї статті і для практичної потреби поручаємо запам'ятати таку коротку формулу: стратегія є наукою про ведення війни, тактика наукою про ведення бою.

Стратегічний отже план Оперативного Штабу, тобто план, по якому мав він вжити ці середники, що були в його розпорядженню, для осягнення ціли повстання, був такий: Директорія виїжджає з Києва на провнцію (в Білу Церкву), там, спираючись на СС., проголошує повстання, збирає біля себе нарсд, узброює його, формує в правильне військо і тоді вже підходить під Київ та охоплює його зі всіх сторін.

Цей план значиться виходив з тої точки погляду, що ОЗСС. не уявляє собою ще всіх засобів потрібних для осягнення побіди (ціллю кожної війни, як відомо, є побіда над противником), що такі засоби треба щойно зібрати і zorganizувати. В основі цього першого плану (бо, як побачимс, був і другий план) лежала тенденція: придержуючись в перших днях війни чи там повстання стратегічній дефензиві, скріпляти сили Директорії і щойно тоді розпочати всенні дії. В цьому випадку Біла Церква мала служити за оперативну базу, а Київ за оперативний об'єкт. Після цього оставалося тільки вирішити оперативні лінії³⁾.

Таку стратегічну концепцію заступав Оперативний Штаб і дня 30-го жовтня вона за посередництвом військового старшини Мельника була подана до відомо Командуванню СС. і Стрілецькій Раді. Але тут стрінулася з опозицією. Стрілецька Рада оцінювала положення зовсім інакше як Операт. Штаб і відповідно

до цього випрацювала свій окремих, зовсім відмінний від попереднього, план повалення гетьмансько-російського режиму. Провідною думкою плану Стрілецької Ради була рівночасна стратегічна і тактична офензива. Принцип наглости нападу і скорости ділання займав в йому головне місце. Здобути в протягу найкоротшого часу Київ — це було девізою концепції СС.

Наскільки план Командування СС. ріжнився від плану Операт. Штабу Директорії, видно з його деталей, які передає бувш. старшина СС. і член Стр. л. Ради В. Кучабський в своїй історії Січових Стрільців¹⁾. «Складено було — каже Кучабський — три проєкти здобуття столиці боєм відповідно до трьох більше чи менше сприятливих умов: одна, що СС-ам удасться підїхати лише під Пост Волинський²⁾ (найгірша можливість), другий, що вони вдаряють від Пасажирського Двірця, й третій, що вдається здобути для бази наступу ще й Товарний Двірець (найкращий випадок). У всіх трьох проєктах завдання поодиноких сотень і відділів були означені дуже подрібно. На успіх можна було числити лише, коли передбачена проєктами акція могла була розвинути так, як у подроб цих її розписано. Найменше заломання скомплікованого наступу, що мав розвинути наче прецизний годинниковий механізм, мусів покінчитися повною катастрофою».

Котрий з цих планів був більше реальним, давав більше виглядів на успіх? З точки погляду «здорового розуму» очевидно, що план Оперативного Штабу. Стрілецький план натомісць, по якому Загін мав одного дня сісти у вагони, заїхати в Київ і опанувати його, мусів у кожного військового фахівця викликати скептичну усмішку. І до певної міри оправдану. Бо коли на успіх можна було рахувати тільки під умовою, що ціла акція буде — як каже Кучабський — розвиватися, як її розписано у подробицях, коли найменше заломання наступу, що мав розвиватися наче прецизний годинниковий механізм, міг принести катастрофу, то звичайна річ, що практична вартість такого плану мусіла збуджувати деякі сумніви.

Добрий оперативний план не повинен бути надто вузький, надто односторонній. Доброта кожного плану власне і полягає в такій його конструкції, яка не допускає повної катастрофи, як тільки щонебудь в йому заломиться. Сума ділань, які передбачає всякий план, повинна дати побіду, але добрий план не може не передбачити інших вислїдів, посередніх між цілковитою побідою і цілковитою катастрофою. Слоєм він мусить бути більше поемним, а головню узглядняти також розміри і волю противника, або скажім краще узглядняти противника як чинник взагалі.

Нічого з цих річей не узгляднював стрілецький план. На випадок зсуття якоїсь пружини в годинниковім механізмі уплянованого наступу опанування Києвсм ціла акція мала закінчитися катастрофою. Можливостей дальшого спротиву на провнції прим., де можна було zorganizувати селянські позстанчі загони, він не передбачував і це його найбільша хиба.

(Далі буде).

¹⁾ [Матчак. М. сот.]: Дні перед повстанням минулого року «Стрілецька Думка» ч. 61, з 16. пад. 1919 р.

²⁾ В. Кедровський: 1919 Рік. «Свобода» (америк) ч. 151 з дня. 29 червня 1929 р.

³⁾ Винниченко: тамже, Стор. 122.

⁴⁾ Під операт. базою слід розуміти точно означений географічно терен, який має служити оперуючій армії жерелом постачання харчів, боєвого матеріалу і поповнень. Під операт. лінією розуміємо шляхи, по яких армія опустивши базу наближається до свої ціли.

¹⁾ В. Кучабський: Січові Стрільці. Воєнно історичний нарис. В Альманаху «Золоті Ворота», Берлін [1923 р.]. Альманах цей в продажі не появился.

²⁾ Залізнодоро. перестанок під Києвом.

Трупи в дротяних засіках

Уривок зі споминів малярського старшини Геца Герцег про побут в Перемишлі в жовтні 1914 р.)

Одним з найсильніших фортів Перемишля був форт I/1. коло Селиськ. Тут найдалше посунулися наперед російські війська і тут відбулися найзавзятіші і найбільше криваві бої між ними і залогою форту. Тут то висіли російські вояки на дротяних перегородах як хрущі на шпильках.

За дозволом команди міста провів я в цьому форті пів дня (в половині жовтня 1914 р). Один вояк з залози видав мені знайомим. Він поздоровив мене, а я спитав:

— Ви Мадяр?

— Так.

— Звідки ви?

— Я з Будапешту, не пізнаєте мене?

— Ні.

— Я Броді, командант футболевої дружини.

Там командант, а тут простий вояк, і кажуть, що такий самий добрий вояк як спортсовець. Броді став моїм провідником, щоби показати

мені найцікавіші місця. Ворожі гармати не перестали ще греміти, а форт відповідав їм час до часу своїми пушками. Кілька кроків за фортом тягнулися перші дротяні засіки. Аж сюди дійшли Москалі і тут напали їх ззаду гонведи та пігнали в дроти. Перегороди високі до двох метрів, острі і уладжені незвичайно зручно. Ніхто не втіче з них, хто раз туди попав. Люде ловляться там як миши в лапку.

Богато російських вояків висіло в тих дротяних засіках. На малім відтинку, який я оглядав, начислив я їх кількасот. Гидкий сопух трупів розходився на всі боки. Безперестанний дощ, здається, ще прискорював процес гниття. З кривавими руками і подертим тілом, з обличчами, викривленими у шалі страшних мук, висіли і стояли там мертві вояки. Видно було по них, що вони усіми силами старалися висвободитися і кожним рухом ще більше замотувалися. Дуже багато з них мало сліди куль, що дісталися їм від своїх і від ворогів.

Броді запитав мене, чи я не хотівби взяти собі звідси яку памятку і не чекаючи на мою відповідь, витягнув ніжик, перетяв одному з трупів ремінь і дав мені набійницю. В ній було ще два магазинки куль. Решту салдат вже був вистріляв.

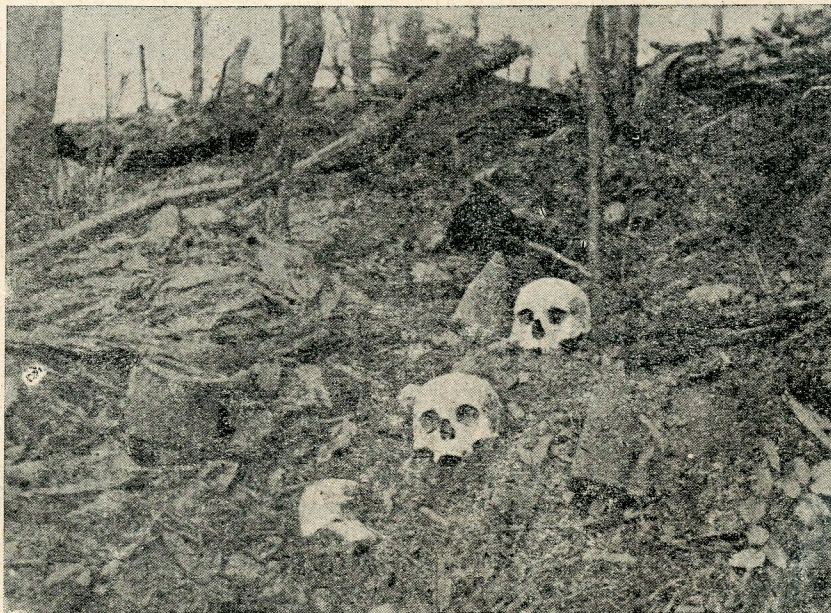
Тяжка це була робота ховати трупів з дротяних засіків. Коли висвободилося їх з колючих дротів з одного боку, то вони ще глубше замотувалися з другого. Це була праця просто понад людські сили; не тільки вдихувати увесь час сморід гниючих трупів, але і безустанно бачити перед собою голови з отвореними кривавими ротами, заверненими очима, пошарпаними ногами, подертими руками і раменами. Деколи здавалося, що це все тільки паноптікум, що такі річі в дійсности неможливі. Я зловився за голову і питав себе: чи це все правда? Задух смерти, що уносився довкола мене, дав мені відповідь.

Я був також у поблизькім форті, в яким появился був парламентар. Тут видержав молодий поручник гонведів Мікес з 350 вояками три дні і чотири ночі найнагальнішого острілювання. Сотки повних влучників зробили мало шкоди фортові, який був негайно направлений.

Перед фортом побачив я постаті, які працювали в рівномірних рухах. Я запитав поручника:

— Що там роблять?

— Ховають—відповів він. — Вже 12 жовтня хотіли ми зачати цю роботу, польовий курат поблагословив уже трупів. Але нам перешкоджено. Ледви ми зачали роботу, як ворог отворив сильний вогонь з гармат і ми мусіли перервати роботу. Потім заставили ми до цього російських полонених і справді ворог поволі перестав стріляти. Сво-

Побоевище під одним з фортів Перемишля, кілька літ після війни. Знимка зі збірок Музею Н.Т.Ш.

годня рано я сам був там; упав один одинокий стріл, пополудні також. Ми ховаємо тепер трупів безустанно і нам не перешкаджають.

Поручник попровадив мене просто до дротяних засіків і до місця, де закопувано трупів. Повинимані зпоміж дротів тіла лежали на плечах, на боці, як попало. Часом вже у повнім розкладі. Шість гонведів з наложеними багнетами сторожило при роботі полонених. Один вояк, що говорив по російськи, командував ними. Полонені мали лопати, довгі сірі плащі і шапки. З боку висіла у кожного торбина, з якої

вони час до часу виймали хліб і їли при своїй роботі з найбільшим апетитом. Назагал всі були в добрім настрою і говірливі. Тільки одного бачив я, що зняв шапку і, що так скажу — робив свою тяжку роботу в духовім скупленню.

Копано довгі, широкі, пів метра глибокі ями. Двох людей брало трупа, один за голову, другий за ноги, і вкидали в яму. Так кидано шіснацять, вісімнацять, часом двацять трупів, потім засипувано яму землею, втоптувано ногами і поливано вапном. Так наповнювався один гріб за другим.

Отаманина

Написав Михайло Середа, полковник Армії У.Н.Р.

Отаман Божко

Тої ночі, коли С. В. Петлюра простував з Києва на Білу Церкву, замислившись над проектом протигетьманського повстання, в Катеринославі, на Провіянтьській вулиці, в будинку під числом 10 начальник охорони залізничного вузла Катеринослав — Сінельниково підполковник Божко, старшина бувшого російського 31-го Олексієвського полку, — радився зі своїми підлеглими козаками про відродження Запорозької Січі. Козаки Горобець, Швачка, Шило, Ріг, Чуприна, Василюк, Окатий, Бульба і бунчужний Сила запряглись йому Капулівськими могилами, що будуть боронити нову Січ і будуть жити по завітам і традиціям давніх Запорозців. То були перші піоніри Запорозької Січі Божка. Закоханий до ентузіазму в лицарські події колишніх січовиків, зі світоглядом, у якому ідеалізація старовини і романтичні настрої перемогли здоровий розум, — Божко дійсно думав про таку визволену Україну, якою вона була до II-ої половини XVII го століття.

І коли до Катеринослава дійшла чутка про повстання Директорії, отаман Божко написав гусячим пером, як колись писали Запорозці, листа до професора Яворницького, директора музею ім. Поля, з проханням, аби той надіслав йому запорозьке євангеліє та інші запорозькі реліквії. Певно, що євангеліє проф. Яворницький не надіслав; проте Божко Січ сформував. Вона складалася: з пішого куріня, який був доручений курінному отаманові Векличу, кінного куріня на чолі з отаманом Оболенським, гарматного з отаманом Максименком і кулеметної сотні зі сотником Савчуком. Божко мріяв розташувати Січ десь за порогами, коли несподівано на Різдвяні Свята Катеринослав заатакували залоги Пятакова і Махна. Отамани Гулий — Гуленко, Самокиш і Божко боронили місто зі всім завзяттям запорозької вдачі, алеж мусіли нарешті відступити на північ. Божко скерував свою Січ на Київ. На ст. Знаменка він зупинив свої ешелони, чекаючи на дозвіл з Києва прямувати на Фастів.

То був мент, коли в районі ст. Знаменка селяни з Цибулевої та Михайлівки повстали проти Директорії. Комісар Знаменки Вірко обєднав повставших селян під радянським прапором, загрожуючи Божкові полоном або погромом. Божко не знав, що ді-

яти; надіслав делегацію до Вірка, котра так йому сказала:

— Робіть своє діло, ми перешкоджати вам не будем. Просимо і нас не турбувати: ми приїхали на відпочинок.

Вірко погодився, алеж запропонував їм пересунутись на ст. Крюково. На ст. Крюково Божка стрінула нова несподіванка: отаман Гайдамацького полку Волох, що перебував під цей час в Кременчузі, наказав Божкові прибути до нього за інструкціями. Божко запросив до себе отамана гарматного куріня Максименка, якому сказав:

— Я вирушаю зараз в Кременчуг. Ряба шельма, Волох, гадаю, має щось вдіяти надімною; так ти того... не проморгай.

І дійсно: в Кременчузі Божка і його адютанта Черневича арештували. Максименко цього менту не проморгав і сипнув на Кременчуг такий гураганний гарматний вогонь, що Волох примушений був Божка і Черневича звільнити.

— Не Українці, а харцизи якісь, прости Господи, — казав Божко, повернувшись зпід арешту, своїйому начальникові штабу Бульбі:

— Немає на що тут чекати, виряжай ешелон на Балту!

В глибокому запіллю Божко відпочав душею і остаточно склав той церемонійний ритуал, якому мусіла підпорядковуватись старшина і козаки Січі.

Що дня, по обіді, з паланки отамана виносили на січовий майдан „наказ по Січі,“ булаву, гусине перо і каламар з чорнилами. Сурмачі подавали сигнал, на який збігалися дута оркестра, старшини і козаки. З паланки виходив поважно Божко, сідав за стіл, брав у ліву руку булаву, а правою під мелодійні згуки запорозького маршу підписував гусячим пером наказ, який прочитували всім присутнім. Вживати горівку на Січі заборонялося і козакам і старшині. Одного разу зайшов Божко в мешкання полковника Садовського, інтенданта південно-східного фронту, який мав нещастя бути тимчасово прилученим до Січі. Під ліжком, на якому спав інтендант, примітив Божко пів пляшки самогону. Він ані слова не сказав Садовському, повернувся до паланки і звелів сурмачеві подати сигнал.

На січовому майдані зібралися старшина і козаки. Божко забрав слово:

— Шановне товариство! — почав він: — Наш статут забороняє п'яцтво; про те товариш Садовський міркує, що статут не про нього писаний і дме самогон, як гусак воду. Що маємо з ним робити?

— Канчуків йому! — голосно загуло на майдані:

— Двацять п'ять? — запитав отаман.

— Двацять п'ять! — радо погодилася Січ.

Ясно, що Садовського відчухрали з тим натхненням, з яким він колись розважав себе самогоном. Треба додати, що в Січі шанувався такий звичай: кожен, кого карали канчуками, мусів підібравши як слід штани, подякувати отаманові:

— Дякую, пане отамане, що навчили мене, дурня, поважати статут. — Певно, що Садовський був засмучений своєю недолею: забув про цю традицію і одержав де-кільки канчуків додаткових.

Статут забороняв гостро і гру в карти. Ця заборона відносилась і до населення, серед якого перебувала Січ. В м. Барі Божкові донесли, що в місцевому клубі урядовці грають в карти.

— Ото хардизи! — розгнівався отаман. Звелів вартовій сотні оточити в ночі помешкання клубу. Урядовців арештували. Тутже, в клубі, кожному з них, скинувши з нього наперед штани, всипали на цей раз з ласки отамана не 25 а 15 канчуків. — Богато з них не візьмеш, — сказав отаман: — не військові. — Спартанський режим запорожського життя був до вподоби і старшині і козакам: навколо Січі, в інших частинах, шаліла анархія, козаки терпіли голод і холод, а в Січі, як у зразковому господарстві, всього було досить і на всіх вистарчало. Погано такому інтендантові, у якого Божко знаходив безладдя з харчами. Трапилося було комендантові штабу Січі Мянновському спізнитись з роздачею хліба козакам. Божко зараз-же надіслав йому коротеньку алеж змістовну записку: „скидай штани і готуй собачий

Отаман Божко

Отаман Середа, полк. Армії У.Н.Р.,
автор монографії „Отаманщина“

сину с... у.“ Від страху у Мянновського волосся полізло до гори, як у їжака щетина. Властиво спізнівся не Мянновський, а жида, що випікали хліб.

Деж тут було шукати правди, коли перед очима Мянновського шугали вже канчуки. Якраз на це нещастя наїхав до пекарні якийсь дідич на самоході. У мить навантажили на цей самохід хліб і, що було духу, чкурнули на майдан. Спізнилися на 22 хвилини, за які Мянновський і одержав 22 канчуки. Невідомо, як довго Запорозька Січ гостила би у Балті, коли б не налетів на неї отаман Заболотний з великою ордою червоноармійців. Січовики билися, як подобає лицарям, алеж знемогли і мали відступити. Вирятував справу Божко. Був на Січі капельмайстер Іван Головка, боягуз, якому другого подібного на грішній землі не знайти; проте він мав велику здібність: як той сомнабулік, ще на передодні передбачав лютий бій з ворогом. І коли Головка охав і скаржився на свою печінку, виражаючись до шпиталю, козаки казали:

— Погана, хлопці, справа, у Головка печінка бо-
лить. Готуйтесь до бою.

У критичний мент перемоги Заболотного отаман Божко гукнув на джур:

— Подати мені Головка!

Головка розшукали десь в буряні; лежав і охав, хапаючись за серце. Поставили його перед отаманом.

— Зараз же візьми свій корнет-а-пистон, — гринув на нього отаман: — біжи у лаву і грай гимн.

Наказ треба було виконати. Правда, до лави ноги його не донесли, а зупинився він приблизно на пів кілометра від бою. І ось ніби з неба полялися над полем бою згуки гимну. Це дійсно був істеричний стогін переповненої нелюдським жахом і горем душі Головка. Всежтаки музика ця надала козакам такої відваги, що решта людей Заболотного покинула без-

славно поле бою. Заболотний був ластівкою; за ним насунулися совітські війська. Запорожська Січ перенеслася на Бірзулю. У Бірзулі Божка наздігнали отамани Годило-Годлевський і Аркас.

— А де ваші люде? — запитав їх отаман Божко.

— Там, десь позаду, — відповіли отамани: — відбиваються від большевків.

— Добра мені справа: ваші частини на фронті, а ви чогось в Бірзулі.

Наказав сурмачеві скликати Січ, якій він оповів про поведінку Аркаса і Годило-Годлевського.

— 25? — спитав лаяноччо Божко.

— 25, — як завше, погодилася Січ...

З Бірзулі Січ евакувалася в Тирасполь, з Тирасполя у Галичину (через Румунію).

У кінці травня 1919 року український уряд і армія опинилися в трагічному положенню: з одного боку українська територія була захоплена большевиками, а від Тернополя насовувався корпус Галлера. У короткому відтинку, між Тернополем і Волочиськами, стояли один за одним, хвостом, десятки ешелонів з урядом і решткою армії. Виходу не було, чекали на якесь то чудо. Одні козаки почували себе бадьоро; склали пісню:

— Гей висока Директорія!

Під вагоном твоя територія!

І сталося диво: ніби зпід землі виплинув отаман Божко, смілою атакою звільнив Волочиська і подався далі на Чорний Острів, гонючи перед собою погромлених большевків. Проскурів, Жмеринка, Козятин перейшли до Українців. Штаб Дієвої Армії перенісся на Жмеринку. С. В. Петлюра надіслав Божкові подяку за відвагу і блискучі події. Божко відповів так:

— Тебе буду слухати, а штаби твої зневажаю і вважаю їх зрадниками.

Штаб Дієвої Армії замислився: дійсно, самостійні бойові операції Божка нищили на нівець стратегічну працю Командарма. Штаб армії добився таки свого: Головний Отаман погодився переформувати Січ у дивізію і звільнити Божка. На його місце був призначений отаман Добрянський. Бог знає, де набрався відваги Добрянський, тільки одного часу зупинився він перед паланкою Божка, аби перебрати від нього Січ.

— Бачили нового батька, якого іменував вам штаб армії? — запитав козаків Божко, вказуючи на Добрянського.

— Го го-го! зареготала юрба. У цьому сміху відчувалася і загроза. — Ясно, що Добрянський накивав пятами, покинувши на завше думку, колинебудь вернути до Січі.

Штаб армії не мав під рукою збройної сили, аби

примусити Божка виконати наказ; залишилося одно — чекати на щасливий збіг обставин. Такий збіг вневдовзі найшовся: Божко, проїздом зі Січу на Вапнярський фронт зупинився з ешеленом на ст. Жмеринка. Штаб армії запросив його до мешкання Штабу за одержанням деяких директив. Божко інтуїтивно відчував, що справа, як-то кажуть, смердить ладаном: категорично відмовився від запрошення. Штаб вдруге післяв до нього сотників Миколаєнка, пізніш персонального ад'ютанта у генерала Омеляновича-Павленка, і контррозвідчика Козієнка. Сотники, молоді спритні люде, знали, як вплинути на отамана: надвечір Божко був в штабі армії. Начальник штабу отаман Василь Тютюнник запропонував йому обрати одне з двох: або податись до димісії, або бути арештованим. Божко метнувся до кобури за револьвером. Тютюнник його попередив: стрілом з нагана тяжко ранив його у голову і вибив йому око. Його Січ оточив курінь польової варті сотника Редетюка, розбровіши старшин і козаків.

Коли Божко видужав, під Жмеринкою стояли Дені кінці. Головний Отаман і Штаб Дієвої Армії перебравлися до Проскурова; туди подався і він. В Проскурві С. В. Петлюра сказав Божкові:

— Бог буде судити, хто з нас порушив правду, а зараз знову формуй Січ і рятуй справу.

— Так буде — відповів Божко: я ласкаво прошу про одну милость: коли звільнимо Україну від ворога, уряд мусить подарувати во власність моєї Січі землі за порогами, які належали колись Запоріжцям.

С. В. Петлюра обіцяв.

З Проскурова уряд подався до Любаря, поганенького міста на Волині. За ним надійшли і недобитки Української Армії, 6-7 тисяч чоловік. То була передсмертна агонія, початок кінця тої ще недавно великої армії, на яку тільки спромоглася Україна.

Та не тратили надії три отамани: Волох з гайдамаками, Божко зі січовиками і Данченко-Денис з запорожцями. Кожний з них силувався залучити решту армії під свою високу руку. Аби позбавитися від такого небезпечного конкурента, як отаман Божко, отаман Волох намовив джуру Божка козака Чайківського забити свого отамана. У початку грудня 1919 року сонний Божко упокоївся на віки від кулі з власного його нагана, що її пустив у нього козак Чайківський.

Так загинув останний з могикан Запорожської Січі, вірний її духу і традиціям.

Загинув український Дон Кіхот, що спізнівся жити на 200 років.

Україна XVIII ст. в очах чужинця

Року 1917 попав я в університетській книгарні в Гісені на бібліотеку А. Рамбб, професора в Нансі, автора відомої, французькою мовою написаної історії Росії¹⁾. В тій бібліотеці було чимало друків, карт, ритовин і рукописів, що відносилися до минулого України. Деякі купив я. Між іншими Й. В. Меллера «Подорож з Волині до Херсону, року 1787»²⁾. Меллера знав із перекладу Бопляного: «Description de l'Ukraine», à Rouen 1664³⁾, тому й зацікавився його книжкою. Вона невелика. XVI+168 сторінок. (8°), але замітна, бо автор цікавиться не тільки медициною і мінералогією, але й побутом та минувиною народу, крізь якого територію проїздив сплавом та човнами, починаючи з містечка Городниці над Случем, а кінчаючи Херсоном. Так гадав він вилічитися зі своєї недуги (Gallenfieber), — чи вилічився, не знаю, але отьому незвичайному способу лікування завдячуємо дуже цікаві записки й помічення чужинця про нашу країну і про наших предків якраз з того часу, коли то «золотою галерею їхала Катерина в Канів по Дніпрові».

Про книжку Меллера подав я звістку в берлінськiм «Українськiм Слові» (1922 р.), а р. 1927. описав її проф. Д. Дорошенко в «Записках Укр. Наук. Інст. в Берліні»⁴⁾. Ще перед тим говорив про неї Синицький в «Кієвській Старині» (1893. II. ст. 274), але він не знайшов у Меллерових описах Києва, Канева, Черкас, Кременчука й других наших городів нічого цікавого. Тому, що ми якраз другої гадки, так і хочемо ближче зазнайти наших читачів з книжкою Дра Меллера, друкуючи деякі виїмки з неї. Починаємо з того, що Меллер написав про Січ і про Запорожців⁵⁾.

14 (червня 1787 р.) ранком прибули ми нашим човном до города (Кременчука), котрий є столицею кате-

ринославського намісництва (Statthalterschaft), поки не буде готовий новий город, який основано на милу вище Каменки. Ступили ми (з човна) на землю коло ратуша, збудованого з дерева, зі смаком (mit Geschmack) і оздобленого колюмнадою (Säulengang). Тутешній глибокий пісск дуже прикрий для пішоходів і для коней. Старий город ще до тепер обведений валами, але нове місто відчинене і оздоблене гарним торговим майданом, на котрім є склепи в накритих підснях, а також прямими й широкими вулицями. Палата намісника,

князя Потемкіна⁶⁾, з великим парком, в котрім завважав я черешневі алеї, лежить верству за містом; є там саля незвичайної величини, що займає ціле ліве крило і може змістити кілька тисяч людей. Крім того є там ще палата губернатора (Gouvernär) Сісельнікова, цісарського генералмайора, котрий це місце дістав у нагороду, бо як простий вояк перший вдерся на вали Бендерів; палата генераллейтенанта фон Гавдевітца, котрого призначено губернатором Херсону (бо теперішній, пан генераллейтенант фон Самоілов, небіж князя Потемкіна, вибирається на кілька років зі своєю дружиною у подорож, — якщо війна з Турками не змінить їх пляну) — і ще кілька інших палат різних генералів. В бічнім будинку палати губернатора коронна аптика (Kronapothek), що не відповідає своїй цілі. Вона мокра, склад товарів розкладається, шурі розгризають обручі бочок, і видають, що їм смакує. Шкоду корони з того приводу обчислюють на 40 відсотків. Пан аптикар Шік, із Скт. Петербурга, котрий 16 літ стояв на чолі коронної аптики в Александрівській твердині, що лежить недалеко Запорожської Січі (Sicz der Zaporoger), і що лиш від вересня минулого

Повстанець з часів УНР., 1919—1920 р. (Рис. Е. Козак)

року тут (у Кременчуку) перебуває, своїми обгрунтованими представленнями не міг спричинити перенесення

¹⁾ Переклад А. Міхельсона: „Живописная Исторія древней і новой Россіи“. Москва 1884. Сторін 460 (4°).

²⁾ Наголовок в оригіналі такий: Johann Wilhelm Möllers, Doctor der Arzneykunde, Hofrath des verstorbenen Königs von Polen und Mitglied der mineralischen Gesellschaft in Jena und der naturforschenden Cessellschaft in Westphalen. Reise von Volhynien nach Cherson in Rußland im Jahre 1787. Mit und Kupfern einer Landcharte. Hamburg. 1802. In Commission bei August Campe. (В моїм примірнику карти географічної нема, а з мідеритів є тільки один, а саме тодішний кераг до молочення збіжа на Україні).

³⁾ Aus dem Französischen übersetzt von Dr J. W. Möller, Breslau 1780. in 8°.

⁴⁾ Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin, Band I. D. Doroschenko: Die Ukraine und ihre Geschichte

im Lichte der westeuropäischen Literatur des XVIII und der ersten Hälfte des XIX Jahrhunderts, стр. 1—70.

⁵⁾ Johann Wilhelm Möller* (1748) в Гамбургу, студював у Гетінгені і в Копенгагені, 18 літ був придворним лікарем останнього польського короля Ст. Авг. Понятовського, † 1806 р. Року 1780—1781. їздив з Варшави на Україну для боротьби з чумою і для студій над нею, а року 1787. з Городниці до Херсону для ператовання власного здоров'я. Першу подорож описав у книжці: Reise von Warschau nach Cherson. Меллер не історик лиш медик, але людина, яка не заклеплюється у своїй спеціальності і живо цікавиться побутом людським. До наших козаків ставиться мабуть прихильно кажучи: »daß selbst die Zaporoger, die im Kriege so barbarisch und grausam handeln, der Menschheit in ihrer Heimath huldigen, wem freut es nicht? (op. cit. ст. VI). То знов: »Daß es

тієї аптики і тому просив Коллегію Медікум за іншим місцем, і я бажаю йому, щоби скоро своєї цілі добився. Це муж, який своє діло знаменито знає, і в інших »фахах« він також вправний, крім того знає світ (besitzt die Weltkenntnisse) і має чесний характер.

Через пригоду з возом (Umwerfung der Wagens) і звязані з нею турботи він сильно потерпів на здоров'ю, тому й боюся, що коли не попаде в кращі умови життя, на які заслуговує, то не довго буде тішитися радіщами життя.

Я користувався його довірливістю і гостинністю за весь час мого побуту в місті. Він має електричну машину⁷⁾... Бачив я у нього хінський штоф (Stoff der Chineser) проти нежиту, котрий запалюється і тримається перед носом. Зілля це пахне, як storax і запалене горить так довго, поки його не обітнеться. Має краску сіро-жовту і виглядає як тонка воскова свічка. Пан Шік подав мені склад бальсамичного плястра пруського камерюнкра Шіфгавзена фон Webeing, котрий Монархія⁸⁾ купила в нього за 30.000 рублів. (Тут подана латинська рецепта того плястру і вичислені недуги, на які він помагає, дуже численні, між іншими солітер, бородавки, пархи, подагра і рак). 200 верст від городу мають мешкати духоборці, котрі в ніщо не вірять, а всежтаки дуже чесно живуть.

Пан Шік розказував мені дуже багато про Запорожців, бо сам він був до них прийнятій Його диплом підписав їх останній Отаман (Feldherr) Piotr Kalnizszewski⁹⁾, котрий 12 літ повнив цей уряд і перед тим був двічі отаманом. Печать представляла козака в повній зброї, а підпис був: Його російського царського маєстату Запорожського війська низче порогів отаман »Kaszewoy« (Feldmarschall). 400.000 рублів, котрі в місяці травні 1775 р. відібрано Запорожцям при збуренні

noch biedere und gastfreie Menschen, selbst in den entferntesten Ländern, giebt, davon liefert meine Reisebeschreibung Beispiele (ст. V). »Die Zaporoger«, пише Möller (ст. 150) »stammen von den Kosacken aus Kleinrußland ab, und haben ihren Nahmen von Za (jenseits) und Porohi (Wasserfälle) erhalten. Da ich eine Geschichte von ihnen in einer Handschrift, die von dem königl. Sekretär, Herrn von Friese, gefertigt worden, besitze. so hätte ich vieles daraus entlehnen köhnnen, wenn ich nicht gefürchtet hätte, die Leser zu ermüden.

⁶⁾ Імена лишаю так, як їх Меллер пише. Б. Л.

⁷⁾ Кременчук 1787 року! Б. Л.

⁸⁾ Мабуть цариця Катерина II.

⁹⁾ Кальнишевський.

Січі, призначила цариця на університет в Катеринославі. (Слідує голосіння Запорожців по втраті їх свободи, що починається словами: Сказали нам депутати ідім до столиці, а щоб було по старому, прохати цариці¹⁰⁾).

Їх жалоба до милого Бога, коли вони в Криму не знайшли приюту, має бути ще сильніша. Пан Шік подарував братству (Der Brüderschaft), коли його приймали до себе, срібний пугар (Becher), котрий коштував 50 рублів, а від них дістав лисячу шубу. До всіх інших народів ставилися вони (Запорожці) дуже добре, тільки до Москалів ні. Коли Москаль прийшов на Січ, то приневолювали його пирувати, а як не хотів, то били його. »Знаменитих« (Die Vornehmen) кидали до яму, в котрій так довго мусіли сидіти, поки не викупилися. При своїх пирах (Zechereien) ставили бочку вина в середину, кидали до неї чарку, котру сповняли подаючи з рук до рук (in der Runde). Для повного задоволення (wollten sie recht vergnügt sein), вбірали найкращий одяг, поливали його смолою, а обкачавшись в пірю, танцювали й частували горівкою, кого тільки стрінули. Пунш дуже любили, і незвичайно прихильні були до мадам Шік, доньки архирея (Archi-Rees), тільки не хвалили її, що нюхала табаку (Кабако). Спали горілиць (rücklings). На вінчання козака печуть два великі хліби, котрі розлуплюють на середині і вручають батькам молодого й молодої. По весіллю показують родині сорочку молодої. Року 1776. подалось 7000 Запорожців під опіку татарського хана. Мали вони на острові Таман, над Чорним Морем, збудувати нову Січ і жити там по своїм кслишнім звичаям, котрі ц сарева скасувала своїм указом царським. Коли монархія стала була виплачувати Запорожцям 7000 рублів при виборі отамана, то що пів року вибирали вони собі нового.

Ріка Масковка впадає коло Січі до Дніпра, а напроти лежить Александрівська твердиня. З Кременчука туди числять 240 верст.

(подав Богдан Л.)

¹⁰⁾ Меллер записує ту пісню німецьким письмом з великими й дуже численними похибками. Подаю тільки наголовок і початок: Klagelied der Zaporoger wegen Verlust ihrer Freiheit. Skazaly nam Deputaty Imi do stolizi Al zto bilo po starnun Prochati Czarizu As on nasch Deputaty Gorasdo wzinily Rottmistra globu y Golowka W kaidani sony.

Н. М.

Із настроїв.

*Високі, зимні мури,
При брамах вартові,
Десь бренькають бандури,
Та голос їх понурій,
Ніби грають пальці мертві.*

*Під муром щось снується,
Як хроби, муравлі;
За кришку хліба бется,
То плаче, то сміється
І — нишкне у землі.*

*То дощ, то сніг килимом
Болото покрива.
Снуються мрії димом
І линуть херувимом
Великі, божії слова.*

З діяльності Тов. Охорони Воєнних Могил

ЯК ВИБУДОВАНО ПАМ'ЯТНИК ПОЛЯГЛИМ У РОГАТИНІ

Почин до будови пам'ятника стрільцям У. Г. А. на цвинтарі в Рогатині вийшов від пластунів, які кожного року на Зелені Свята і в листопадові дні впорядковували стрілецькі могили. Вони перші почали збирати жертви на його будову. На весні 1927 р. з ініціативи проф. К. зорганізовано комітет будови пам'ятника, зложений з представників всіх місцевих культурно-освітніх і економічних установ. Зорганізований комітет почав вже підготовчі праці, коли Т-во Охорони Воєнних Могил у Львові оголосило, що воно вже правно затверджене і що можна організувати Філії в краю, для впорядкування воєнних могил і будови на них пам'ятників. В осені 1927 р. відбулися вже перші загальні збори Філії Т-ва О.В.М., на яких вибрано наступний виділ: Ю. Каменецький, голова, пані Муринова, заст. голови, дир. М. Ромах, писар, д-р С. Гладкий, скарбник, інж. Р. Грицай, студ. прав М. Червінський.

Найважливішою справою для Виділу було: зібрати потрібні фонди, подбати про відповідний проєкт, поклагодити всі формальні труднощі, зв'язані з затвердженням проєкту, набути більшу площу, як займали могили на цвинтарі, та перевести ексгумацію.

Проєкт пам'ятника виготовив вже в літі 1928 р. інж. Роман Грицай. Кошторис пам'ятника обчислено на приблизну ціну 4.000 зл.

Маючи готовий проєкт, треба було побороти формальні труднощі, що були зв'язані з його затвердженням. В зимі 1928 р. внесла Філія Т-ва О. М. через рогатинське Староство до станиславівського Воевідства (Дирекція публичних робіт) прохання про затвердження проєкту. В лютім 1929 р. одержала Філія потверджуючу відповідь, а при кінці квітня на прохання Філії референт для Воєнних Могил з Воевідства перевів ексгумацію. При ексгумації Філія покрила тільки кошти самих ексгумаційних робіт (домовина, ексгумація, перевезення), члени Комісії, в тому і міський лікар Др. Штейн, зрезигнували зі звороту коштів.

Та тяжче пішла справа з Магістратом, до якого Філія звернулася з проханням про відпущення площі на цвинтарі на будову пам'ятника. Справу відтягано. Зажадали перше від Філії дозволу з Воевідства. Дозвіл доручено. Потім, який буде напис на пам'ятнику. Потім, хто лежить похований в могилі. Видно було, що роблять труднощі чисто формальні, бо напис на пам'ятнику затверджує Воевідство, а хто лежить в могилі, це загально відома річ. Щойно при помочі заходів наших радних, витягнуено справу з магістрацької канцелярії на засідання Громадської Управи, яка однодушно ухвалила відступити потрібну площу на будову пам'ятника. Коли вже була площа, Філія звернулася з домаганням до Громадської Управи признати допомогу на будову пам'ятника у виді будівельних матеріялів. Справа пішла на повне засідання Громадської Ради і по невеличкому спротиві тільки одного радного, Рада однодушно признала дати матеріяли на будову вартости 850 зл. — Не знаю, які рішали тут мотиви, що ухвала запала майже однодушно. Пояснюють, що польським і жидівським радним ходило про голоси українських радних в інших справах і тому старалися тим способом зеднати наших радних.

Будова почалася з початком липня і з малою перервою тяглася до падолиста ц. р. На будову пішло 103 m³ будівельного каміння, 6.500 цегол, 32 бочки цементу, 15 m³ шутру і 10 m³ піску, не числячи інших матеріялів. Будівельний камінь возилося з Демні, коло Підвисокого, 12 km від Рогатина, а на різьбу на насадку пам'ятника з Чепирносова коло Перемишлян (20 km від Рог.) Камінярів спроваджено з Жидачівщини (п. Косович), а різьбарів зі Струсова коло Теробовлі (Брати Конради). Треба з признанням підчеркнути, що одні й другі виконали роботу солідно й акуратно.

Кошторис пам'ятника обчислено на 4.000 зл. Коли Філія Т. О. В. М. приступила до будови, мала готівки в касі 1.600 зл. Вже початкові праці виявили, що за кошторисну ціну, пам'ятника не побудується. Кошторис кошторисом, а за матеріял і за роботи треба заплатити не 4.000, а 10.000 зл. Та в цій справі Філії Т. О. В. М. прийшли з допомогою не тільки члени Філії, але й всі культурно-освітні і економічні установи та громадянство Рогатина й повіту. Філія видала 20.000 цеголок на будову пам'ятника; два рази в 1928 і в 1929 роках перевели за дозволом Староства прилюдні збірки в Рогатині і повіті; всі члени, а має їх Філія звиш 200, підписали осібні декларації на будову від 3—50 золотих. Культурно-освітні і економічні установи Рогатина декларували від 20—200 зл; студенство Рогатина влаштувало на ту ціль двічі вечерниці і дало одну виставу; на ту ціль дохід з оперетки „Запорожець за Дунаєм“ Просвітянський Театр в цілости передав Філії; студенство перевело збірку на Кооперативнім Святі ц. р. і всі культурно-освітні установи по Кооперативнім Святі зорганізували Великі Народні Вечерниці, признаючи цілий дохід на будову пам'ятника. З великою помічю прийшли і доколичні громади, які безплатно звозили каміння на будову. Перше місце в цій роботі треба признати Пуківцям, які під проводом о. Соловія і п. Соломки доставили камінь на фундаменти: ціла валка зложена з 48 фір одного дня проїхала Рогатином на Стрілецьку Могилу. Крім Пуківців дали фіри на безплатну звізку каміння такі громади: Рогатин, Бабинці, Вербилівці, Путятинці, Жовчів, Данильче, Чесники і Дібринів. І Т-во О. В. М. у Львові прийшло з дуже великою помічю і позичило на догідні сплати 1.000 зл. Дуже приємну несподіванку зробив нам також один Рогатинець з Америки, який в найбільше скрутний час будови прислав 25 доларів і то з власної ініціативи.

Особливе признання за поміч при будові пам'ятника належить кооптованим членам Виділу: учителеві М. Пирогові, який цілі ферії займався справами будови пам'ятника, і пані меценасовій Д. Бабюковій, яка не жаліла ніяких трудів, коли ходило про зорганізування збірок, вечерниць, чи інших імпрез, що приносили дохід на будову.

Одно явище є гідне уваги й підчеркнення; будова пам'ятника обєднала всіх Українців, без огляду на партійні переконання.

Пам'ятник готовий і представляється величаво, так що Рогатинщина може ним гордитись. Посвячення відбудеться на весні 1930 р.

Ю. Каменецький

Нарис історії XIV. бригади У.Г.А.

Написав: пор. Аріо.

I. Перехід 14. Бригади III-го Гал. Корпусу через Збруч.

У. Г. Армія по своїм наступі із глухого кута За-ліщики-Борщів-Збруч під проводом генерала Грекова аж майже під Львів була змушена уступити напоріві сильної і свіжої армії польського генерала Галлера. Був і ще могутніший фактор, який переломав залізний обруч нашої Армії, а це брак амуніції.

Приказ Начальної Команди У.Г.А. був: „У.Г.А. переходить Збруч і вступає на територію своєї ширшої вітчизни Великої України“. Це в коротці.

По нещаснім бою з Поляками під Винятинцями 15. липня 1919 р. 14 бригада відступила згідно з приказом Корпусу через Гермаківку-Іванє Пусте на Збруч. Стація Іванє Пусте не була вповні евакуована і тому 14. бригада мусіла якийсь час держати передпілля стації. Це було раннім-ранком 16. липня 1919 р.

Коло 9-ої години рано почала бригада наново відворот під напором ворога на праве крило і сильних кольтон на фронт бригади. Праве крило бригади стояло в повітря, бо на право не мало з ніким злуки.

Перехідною точкою через Збруч було для бригади призначене село Кудринці. Тут мусіла бригада після приказу держати передпілля Кудринець і так довго ставити опір ворогові, аж усі частини Армії перейдуть Збруч.

Через одинокий міст в Кудринцях переходили усі обози III-ого Корпусу і деякі етапні частини з евакуованої стації Іванє Пусте, обоз бригади У.С.С. і власний обоз. Між 10 а 11 години заняла бригада узгір'я перед Кудринцями від ліса на право, аж до шоси Мельниця-Кудринці, лівим крилом по обох сторонах пільної доріжки Іванє Пусте-Кудринці.

Бригада тоді була в такім стані:

1) II-ий курінь, найбільш ще боєвий (комдт. пор. Голота) мав з рештками з I-ого під Винятинцями розбитого куріня (комдт пор. Фармаджів) около 150 крісів.

2) Рештки 15 бригади під комдою сотн. Мельника приблизно 60 крісів, які прилучилися до 14. бригади під ст. Іванє Пусте.

3) Відділ сот. Бемка (рештки формууючоїся охорони Дністра) около 18 крісів.

4) Відділ жандармерії приблизно 40 крісів, кавалерії 20 крісів, 2 гармати в позиції.

Решта гармат і усі скоростріли були ізза браку амуніції відіслані за Збруч на дорогу Кудринці-Слобідка Рихтецька.

Розположення частин бригади було таке: на право від ліса, а зглядно від долинки перед лісом, аж до пільної доріжки Іванє Пусте-Кудринці „Група“ сот. Мельника в старих російських, до половини запалих окопах, а від цієї пільної доріжки на ліво взад до дороги Мельниця-Кудринці II-ий курінь. В продовженні другого куріня прибув около 12-ої години в полудне один курінь У.С.С., які мали обняти по нашнім відвороті, зглядно переході, охорону Збруча по тамтім боці. „Група“ сот. Бемка була в резерві за II-им курінем. Відділ жандармерії виставляв стежу в долинці між лісом а правим крилом бригади. Кавалерія пі-

слала стежі в ліс і в напрямі на Мельницю по шосі, якої боки були оброслі високими деревами і представляли собою корисний терен для наступу ворога. Дві гармати станули на позиції 500 кроків перед селом Кудринці. Коло 11-ої год. показалась в передпіллію зі сторони Мельниці (згл. з маленького яру потічка, який перерізує шосу Мельниця-Кудринці зі сторони Іванє Пустого на полудне) відділ ворожої кавалерії в силі коло 50 їздців. Полева сторожа II-ого куріня під особистою командою пор. Голоти відбила цей відділ крісовим вогнем і приневолила до відвороту через узгір'я „Могила“ на Іванє Пусте. Переслідування обняла одна гармата і досить цільними стрілами помішала дещо ряди чвалуючих уланів.

За кілька хвилин показалась також кавалерійська стежа від сторони Залісся, яка прямувала через ліс на стежу жандармерії. Її відбито.

Перед Іванєм Пустим (селом), а на дорозі з Іванє Пустого до Новосілок збирались сильні кольтони польської піхоти. Однак вони не дуже щось спішилися. Наші дві гармати не дали взяти собі такої нагоди, щоби бодай в останне не післати противникові кілька горячих гранат.

По кількох перших пробних стрілах відкрили просто барабанний вогонь. Страшна експльозія на стації була верхком цього останнього акту перед Збручем.

Коло 4-ої год. зполудня зголошено от. Оробкові, що міст уже вільний, все на другій стороні. Слідував приказ відвороту. Коло 5-ої год. поїли ми наші коні останній раз в Збручі...

14. бригада входила в склад III-ого Корпусу, а була сформована з т. зв. групи сот. Молещія. Група ця сформувалась із частин групи сот. Бемка, який перейшов, по заняттю Румунами Покуття, з Коломиї на той бік Дністра. По відході сот. Бемка обняв в перших днях червня цю групу сот. Молещій.

До цієї групи зістав я приділений 12 червня 1919 року, як перший адютант, вернувши з Корпусу С.С. до III Корпусу, якого штаб тоді стояв у Дзвинячі.

Кілька днів по моїм приході переіменовано групу на 14 бригаду з тим, що командантом має бути отаман Василь Оробко, бувший окружний командант Чорткова. Доповнення мав привезти зі собою отаман Оробко з частин зліквідованого коша Чортків. Тому, що отаман Оробко був якраз хорий, комду 14 бригади провадив дальше сот. Молещій. На начальника штабу 14 бригади був призначений я особливим приказом (довірочним) корпусної булави III-го Корпусу.

Отаман Оробко прибув до бригади в перших днях липня. Доповнення прибули дещо скорше.

Штаб бригади по доповненні старшинами з бувшої „Окружної Команди Чортків“ представлявся так:

Отаман Василь Оробко, командант, сот. Денис Молещій, заступник команданта, відтак командант куріня.

Начальник штабу: я (пор. Аріо), мій заступник: пор. Володимир Слюзар, бувший адютант „О.В.К.“ Чортків. Персональний референт четар, пізніше поручник Тома Горин.

Технічний референт і командант технічної сотні пор. Кізюк, рівнож з „О.В.К.“ Чортків.

Бригад. лікар: пор. Вігелюк, відтак чет. Фляйш-

ман. Помічником в оперативнім відділі був хор. Бачинський. Комдант жандармерії: пор. відтак сот. Левицький. Комдант телеф. відділу хор. відтак четар Кабарівський. Комдант. бриг. кінноти хор. відтак четар Щербанюк.

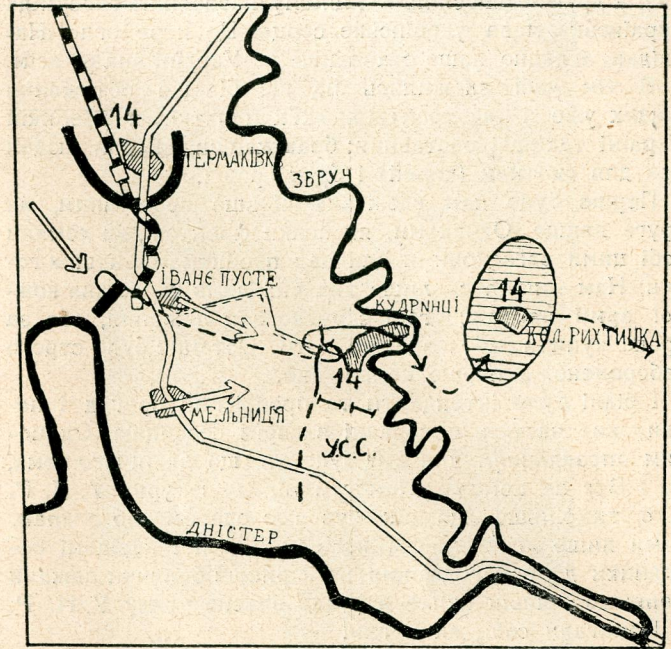
Пожиття в штабі було приязне завдяки одній думці, почуттю обов'язку та розумінню для справи.

Комдант бригади отаман Василь Оробко, був це активний австрійський старшина і ще відносно досить молодий, однак слабого здоров'я. Був совісним, працьовитим і дбаючим командантом. Категоричний і точний у вимаганні, однак виrozumий і справедливий в признанні. Як старий вояк мав велику військову і военну практику і знання, однак не все вмів жити і зрозуміти вповні деякі обставини, які творились наслідком революції, чи то наслідком розвалу старого, нормально-пливучого ладу. — На жаль не всі старшини бригади відносились до нього з симпатією.

II. Через Збруч до м. Винниці.

Перейшовши через Збруч Бригада розложилась табором на дво днівний відпочинок в селі Слобідка Рихтецька. Приказ був розложитись табором на великій площі перед самим селом і по притикаючих до цієї площі садах і то з слідуєчих причин: 1) Була гарна, горяча і суха літна пора, а в подільських невеликих хатах душно і небезпечно ізза тоді вже грасуючого тифу поворотного і плямистого серед селянства на Поділлі. 2) Не було місця, бо село вже майже було повно набите ріжними етапними частинами, обозами, між іншими був і цілий артилерійський полк отамана Воевідки. 3) Непевність відношення селянства до нашої Армії. Дальше упереджаючі прикази Корпусної Кмди взглядно Н. К. У. Г. А., щоби відноситись до селян прихильно і сбережно, не реквірувати, не красти, бо народ цей ще нас не знає, а з природи недовірчивий і бутний. Доказом на це може бути те, що того самого дня застрілив один мужик стрільця якоїсь частини за те, що той рвав грушки в гроді. Крім цього населення було добре уоружене і треба було безумов-

Карта Ч. 1.

Перехід XIV бригади через Збруч 16. VIII 1919 р.
-----> власний напрям, —> ворожий напрям.

но оминати всяких нецорозумінь, які моглиби пошкодити престижеві нашої Армії. Це було у відповідний спосіб проголошено всему стрілецтву бригади. Прикази були сповнювані, а стрілецтво було поучене в тім напрямі, щоби власне нашим здісціпнованим карним та прихильним відношенням і поступованням супроти селян зеднати собі їх довіря і научити їх поважати та шанувати нашу Армію, як карну європейську армію, і як армію національну, Українську Армію, яка беться не для заборчих користей, але для великої ідеї української державности. Відповідна пропаганда в тім напрямі являлась навіть корисною головно тому, що большевицькою агітацією пересяклий народ був упереджений до нас, як до

»Австрійців«, які ідуть на Україну відбудовувати, цілому народові зненавиджений царизм. У великій мірі помагало це нашим ворогам в аргументованню своїх агітацій, а нам шкодив наш австрійський однострій. Бо і деж було взяти другий?! Народ зіпсутий, зглядно випроваджений революцією зрівноваги, відносився з упередженням і консеквентно до кожної армії — неприхильно, пасивно, а навіть і ворожо. Розуміється, перейшовши не одну вже менш чи більш неприємну інвазію всяких ворожих армій і не ворсжих, був научений твердим, прикрим і категоричним досвідом поступати власне так, як поступав.

В наших руках остали б

Останки XIV. бригади в таборі в Ліберці.

вправді не багато, але могутні козири, і то: наша велика ідея, а в злуці з нею наша непохитність в переведенню її в життя: наперед в кривавий бій за волю. Це раз, а друге наша спільна і цілому населенню зрозуміла українська мова, українське серце. Це перемогло! Наслідки, зглядно наше становище на Україні знане всім.

В тім часі зложились на ще більше обтяження наших уже і так досить важких початків на Великій Україні такі дві обставини: брак харчів, як для людей так для скотини (коней) і брак гроша.

Перше було нам всежтаки більше зрозумілим, як друге явище. Однак ми, як вояки фронтів, не ломали собі цими загадковими для нас проблемами наших голів. Нам лишилось лише два виходи із цього для кожної армії некорисного і скрутного положення, або за гроші купити, або зарекувірувати. Останнє було строго заборонене, а перше неможливе.

І бідні були інтенданти та провантові бригад і поодиноких частин, непорадні в своїм безсиллю. Одиноким оправданям для них було те, що як нічого нема, то і Бог не допоможе. Помогти міг лше уряд У. Н. Р. і то тимбільше, що він був господарем свого краю, а ми лише «гостями» і всі нам відомі і невідомі середники до полагодження цієї прикрої болячки лежали менш або більш цупко в руках власне уряду У. Н. Р.

Помагали собі, як могли! —

Маючи уже досить великий досвід военний і дещо «політичної» або «господарської» спритності помагали собі як команданти частин, так і інтенданти бригади і провантові в такій мірі, що з голоду всежтаки не прийшлося умирати, а служба і обов'язок також не терпіли.

Конечним є згадати докладніше, як була зорганізована ця «самопоміч». У великій мірі помагали собі старшини і стрільці в цей спосіб, що складалися грішми на конечні і безумовно потрібні харчеві видатки, розуміється лиш в моментах, де нічого більше іншого не лишилось. Інтендантура маючи деякий запас соли, нафти та інших на Україні майже цілком бракуючих продуктів, обмінювала їх поступенно за хліб, мясо та інші харчеві продукти. На це селянство дуже радо годилося, хочби навіть і з чисто матеріальних користей. Нам заспокоювало воно голодні жолудки, а селянин був рівнож задоволений, бо зробив добрий інтерес. І так була коза ціла і вовк ситий: А користь всежтаки була по нашій стороні, бо ми хоч нехоч зєднували собі цим способом населення в перших часах нашого побуту на Вел. Україні. Тим самим улєкшували собі згори доступ до цього населення, чито в дальше конечним для нас освідомлюванню й го в українських національних справах, чито в розширюванню серед населення корисної пропаганди і освіти, а вкінці аж до близьких і тісніших в'дносин включно.

Так сповнювали ми заразом усі нам згори надані, а повисше згадані прикази.

Це було одно поле до праці для інтендантури. Друге було ширше і ще крисніше і для нас і для населення, була це співпраця з населенням коло жнив. Так на власних селянських полях, як на панських, поміщицьких землях, які були, завдяки всежтаки більш чи менш продуктивному і сильному режимові гетьмана, засіяні і оброблені. Ці великі простори повні золотого, гарного збіжа стояли по більшій часті без спіки і прави, бо поміщики повиїздили. Маєткі ті розділювано, частину для війська, частину для дотичної громади, або волости. — Інтендантурі приділювано відповідчі відділи жовніврів, при допомозі яких переведжено жнива, молочено, орано і т. п.

Яка велика матеріальна і моральна користь випливала із цієї співпраці наших частин зі селянами, може бути кожному ясна.

В таких то обставинах приходилось нам перебувати на початках нашої мученицької мандрівки на Великій Україні.
(Далі буде).

ВІД ВИДАВНИЦТВА „ЧЕРВОНА КАЛИНА“.

Видавництво „Червона Калина“ вступає з 1930 р. у черговий і десятий рік свого існування. Вступає сміливо, з непохитною вірою та з певністю, переконане про найкращі успіхи і в майбутнім, маючи на увазі дальше поширення своїх аґенд та дальшу розбудову. Управда Видавництва не має ніяких сумнівів, що передбачання ці сповняться, так як не має ніяких груднощів, яких не переборлаби сила волі і впертість, коли доводиться перевести намічене діло виконуючи завдання, що являються вимогою часу і хвилі.

Та колиби комусь видавалися наші вислови звичайною фразою чи виявом окремих настроїв, — радимо заглянути в минуле — в історію нашого Видавництва, якою найкраще можна покористуватись: Видавництво пробивалося на протязі десяти літ вперто й послідовно — боролось з важкими труднощами та вироблювало собі добре ім'я тільки завдяки своїй солідарности та впертій постанові тих, що його вели, а пройшовши ряд довгих, часом невідрадних та скрутних років, зєддало собі чимало признань, а ще більше любови й попертя від громадянства, яке не цїнить невдачників, а уміє оцінити працю та творчість.

І Видавництво „Червона Калина“ не має ніяких закидів на адресу нашого громадянства. Обі сторони вдоволені, обі сторони вдячні собі: громадянство має установу, яка майже з нічого виросла і розбудувалась, а „Червона Калина“ тішиться прихильністю та піддержкою громадянства, яка виявилась у масовій покупці видань та громадному вступленні в члени.

І коли ми зважились приступити перед трьома місяцями до видавання періодичного журналу „Літопис Червоної Калини“, то ми добре передумали цю справу. Ми знали, що громадянство піддержить цей журнал. Так і сталося. Дотеперішнє число передплатників, це небувалий осяг у нас. Видавництво вже є в спроможі продовжувати видавання журналу. Тільки одно ще прохання до наших членів та передплатників: Точне вплачування передплати за „Літопис“, і то з гори. Може тим чином бодай одно українське видавництво встиє зробити собі відповідний підрахунок на майбутнє, щоб повести діло солідно спіраючись на цифрах, а не — на можливостях та сподіваннях. — Справний і точний підрахунок дозволить Видавництву закріпити існування журналу, дозволить редакції побільшити число співробітників та добути цікавіший і більш ріжнородний матеріал.

Окрім цього обов'язком кожного прихильника нашого Видавництва, а зокрема його членів є не лишень самому бути точним, але й приєднувати як найбільше число нових передплатників та членів, маючи на увазі те, що при збільшенім числі передплатників та членів користи з цього членства, яких не дає ніяка інша кооператива, будуть ще більші.

Ширіть видання „Червоної Калини“!
Вписуйтесь громадно в члени Видавничої Кооперативи „Червона Калина“!
Передплачуйте „Літопис Червоної Калини“, платіть точно передплату та приєднуйте нових пренумераторів!

Маруся Соколовська

((Спомин — Василь Бачинський, б. сотн. У. Г. А.)

Під кінець літа 1919 р. тоді, як український чорнозем кровю парував, як полки Галицької Армії мостили шлях через Збруч-річку, Проскурів, Житомир і Київ... — курінь, яким я командував кватирував в селі Вересах біля Житомиру.

Неділя. — Вулиця роїлась від хлопців, дівчат, стрільців.

Неслись звуки буйної стрілецької пісні, плив дівочий шепіт...

Десь далеко, там де мрійна і тужлива далечінь, вмирали громи гармат...

Нагадували стрілецькі шляхи широкі, закурені.

Я сидів у садку Війна, ворог, бої, втікали десь за гори...

— „Пане сотнику, якась дівчина до вас“.

Я увійшов до кімнати і побачив сільську дівчину. Чорнява, гострий погляд, сміливий, вояцький зір, кріс через плечі.

— „Я Маруся Соколовська“...

Ми посідали.

— „Прийшла я, бо довідалась через своїх людей, що в селі Галичани. А скрізь йде голосна слава — найкраща, вояцька... що лютий ворог під напором галицького війська тікає на північ.“

І мені та мійому відділові туди дорога. Але поможіть, ради Бога, поможіть мені!... Дайте крісів, набоїв“...

І десь щез гострий погляд очей, а просила цілою собою, як дитина матері...

У нас самих не було набоїв, а в обозі на возах валялось кілька десятків крісів. Та їх я самий не міг нікому видати.

Я передав Марусі записку до команди II. Корпусу У. Г. А. в Житомир, де представив її прохання.

Ми вийшли з кімнати на подвір'я. Стрільці лагодили підводу, щоби відвезти Марусю до Житомира.

Уже давно підвода стояла готова до від'їзду, а Маруся малювала минуле...

Стрільці згуртувались біля неї, слухали.

Як кайдани рвались, як воля родилась, шаліла, паніла, як лютий ворог луною пожарів сліди свої значив... Як її батькові та братам терпцю не стало, — як чесне товариство у радомишльських лісах на повстанчу раду збиралось — як вона ночами прокрадалась крізь ворожі застави...

Батька, братів не стало... Бог і Україна знає, що поклали свої голови за волю батьківщини..

Я не бачив і сліду жалю в Марусі... Кудись у даль гляділа... Благословила хвилю за все...

— І за смерть батька, братів, товариства повстанчого...

Чорношличниця Тетяна.

— І за пожарища і за могилки, що чорнозем покрили...

Десь ген далеко червоне сонце за рідні стріхи ховалось... Тягнуло думку за собою... Чимсь отруйно-солодким, що за горло стискало...

Та не туди нам дорога, де червоне сонце ховаєсь.. Нам туди, де гарматні громи вмирають .

— „Спасибіг вам, сотнику, прощайте козаки!“

В широкій, зеленій вулиці сховалась Маруся Соколовська...

На землю лягав вечір, а мрійлива тужна осіння далечінь манила широкими шляхами...

Матеріали і документи

З ОСТАННІХ ДНІВ АВСТРІЇ.

Доказом, яке становище занимала Австрія до грядучих подій в жовтні 1918 р., хай послужить оцей обіжник гр. Гуйна, останнього намісника Галичини, до східно-галицьких старостів майже на передодні перевороту, бо дня 28. жовтня. Документ цей ледви чи дійшов вже до дальших повітів. Найдено його по листопадовім перевороті в Намісництві; звучить він ось як:

Z Prezydium c. k. Namiestnictwa
L. 20694/R.

We Lwowie, dnia 28 października 1918.

OKÓLNİK

do Panów Szefów Oddziałów aprobacyjnych i departamentów Namiestnictwa oraz do wszystkich Panów

c. k. Starostów i Dyrektorów Policji we Lwowie i Krakowie.

Stosunki obecne wytworzyły dla Rządu, a temsamem dla każdego pojedynczego urzędnika bardzo trudną sytuację, uważam zatem za swój obowiązek urzędnikom podać do wiadomości moje zapatrywania na sytuację w kraju.

Już na podstawie ogólnego położenia światowego, noty Hrabiego Buriana i proklamacji Rady Regencyjnej w Warszawie mógł naród polski oddawać się nadziei, że powstanie zjednoczone Państwo polskie, manifest zaś Najjaśniejszego Pana usankcjonował tę nadzieję.

Podobnie jak Polska zjednoczona powstać ma na zasadzie prawa samostanowienia narodów, także i druga kraj zamieszkująca narodowość zgłosiła na podstawie tej zasady swoje prawo do samodzielnego bytu

Ubiegając rozwój wypadków odzywają się wśród narodu polskiego głosy, że Polacy kraj ten zamieszkujący już dzisiaj należą do Państwa polskiego i że należy wyciągnąć z tego konsekwencje. W społeczeństwie zaś ukraińskim, mogłaby również powstać myśl, jakoby było uprawnione do czynów wchodzących w zakres władzy wykonawczej.

Gdy z jednej strony zrealizowanie takich tendencji byłoby obecnie wprost niedopuszczalne, z drugiej zaś strony nie może nastąpić później na wykonaniu władzy państwowej, co pociągnęłoby za sobą anarchię w stosunkach, jest rzeczą konieczną, aby rząd silnie dzierzył w ręku władzę państwową aż do chwili, kiedy ta władza będzie mogła przejść w drodze normalnego rozwoju wypadków na utworzyć się mającą organizację państwową. W interesie tak ogółu jak i pojedynczych jednostek leży, aby ten proces likwidacyjny w celu rozwiązania istniejących a utworzenia nowych stosunków prawnopństwowych odbył się w porządku i bez gwałtownych wstrząśnień, które musiałyby mieć nieobliczalne następstwa w dziedzinie stosunków ekonomicznych, a w stosunkach aprowizacyjnych spowodować wprost katastrofę.

Wobec wielkiego rozdrażnienia, które z natury rzeczy ogarnęło ludność kraju w piątym roku wojny, wobec niezmiernych cierpień, na które szerokie warstwy ludności narażane są skutkiem trudności życiowych i braku najniezbędniejszych przedmiotów, jest rzeczą zrozumiałą, że podniecone nerwy zakłócają tę równowagę umysłu, jaka koniecznie jest potrzebna w obecnej chwili.

To też jest obowiązkiem przedewszystkiem urzędników politycznych zachować wewnętrzny spokój i w tym duchu wpływać na ludność pouczająco i uspokajająco, bo tylko przy takiej działalności urzędników będzie możliwe, że kraj przebędzie to ciężkie przesilenie bez nieobliczalnej szkody i że korzystając z dobrodziejstwa bliskiego już pokoju osiągnie nowe uporządkowanie stosunków, które zapewni szczęśliwą przyszłość ludności.

Nie wątpię, że każdy z Panów oraz podwładnych mu urzędników postępując ściśle w myśl powyższych wskazówek, nie stanie jako urzędnik państwowy w rozdźwięku ze swoim uczuciem obywatelskim.

C. K. Namiestnik:

Huyn w. r. Generał-Pułkownik

I дійсно останній австрійський намісник не передав влади Українській Національній Radі, а 1. падоліст 1918 р. поставив його перед довершений факт.

Рефлексії на „Споми- ни“ Д-ра С. Шухевича

P. C.

Д-р СТЕПАН ШУХЕВИЧ. Споми́ни з Української Галицької Армії (1918—1920), чч. I—V. Львів, Видавнич Кооператива „Червона Калина“ 1929.

Від Редакції: Ці Рефлексії писані одним з найвизначніших генералів Армії УНР. Редакція радо дає їм місце на сторінках журналу, бо вони стараються вияснити деякі болючі моменти у відношенні обох українських Армій, яким то моментам присвятив також свою увагу Др. С. Шухевич у своїх споминах.

Нашу модерну військово-історичну літературу, яка торкається визвольних змагань з рр. 1917—1920, побільшено „Споминами“ Д-ра С. Шухевича.

З жалем треба ствердити, що уклалися просто фатальні для нашої військової літератури умовини. Поминаючи вже те, що вона взагалі не є дуже велика, як на минулі події й наші сили, маємо головню літературу характеру мемуарного, видавану до тог ож, хоч з великим накладом зусиль, але безпьяново. Поза спробою военно-наукового дослідження кампанії 1919 р. генерала М. Капустянского в його „Поході українських військ на Київ-Одесу“, поза „Спогадами“ генерала Петрова, „Споминами“ Д-ра Шухевича, маємо всего декілька менших творів, присвячених дослідженню лише окремих епізодів з визвольної боротьби. Через те мусимо вітати всяку нову спробу, що зміряє до освітлення незнаних або малознаних сторін з нашого недавнього, а вже так далекого, минулого.

І хоч праця Д-ра Шухевича є рівнож характеру мемуарного, однак для історії нашого руху вона матиме важливе значіння. Автор був визначним учасником подій не тільки воєнних, але й державно-політичних, брав участь в організуванні галицької збройної сили, керував більшими її одиницями на фронті, працював на відповідальних становищах в ДСВС і в НКГА. Через те „Споми́ни“ будуть поважним джерелом для наших істориків, а то ще й з огляду на те, що автор сам стверджує, що хоч він списав свої „Споми́ни“ з пам'яті, але всі подани в них факти, оскільки він сам їх спостерігав, є вірні.

„Споми́ни“ треба віднести до творів, додатньо вирізняючих нашу літературу під оглядом художнім. Не кожному військовому письменникові поведеться так художньо представити военну дійсність, як це зробив Д-р Шухевич. Пощастило це авторові „Споми́нів“ остільки, що кожную частину його твору читається за одним духом. Наболіла душа кожного з нас разом з автором переживає трагедію Галицької Армії, рівнож спільно з автором осуджуючи недодільну, повну хитань політику її провідників.

Автор поставив собі за ціль бути в своїх осудах об'єктивним, оскільки, звичайно, людина може такою бути відносно подій, в яких брала участь, та відносно осіб, з якими їй доводиться співпрацювати. Вже те, що автор видав „Споми́ни“ аж тепер, після декількох літ від часу подій, промовляє власне за об'єктивністю, бо час завжди дає перспективу, нівелює гострість вражень. І це рівнож не в меншій мірі складається на вартість „Споми́нів“. Однак наскільки не можемо заперечувати, що думки автора, що торка-

ються обставин у Галицькій Армії, є об'єктивні, бо і авторитет автора за цим промовляє і об'єктивність цю читач навіть відчуває, остільки не лише висновку автора, але й деякі факти, стичні відносин у Війську УНР (Наддніпрянським), зокрема з р. 1920 — ч. V. „Споминів“ — потребують певного висвітлення, евен-туально заперечення. Зрештою, є це нашим обов'язком, та про це автор рівнож просить.

Частина I. „Споминів“^{*} обіймає події від розвалу Австрії в листопаді 1918 року до квітня року 1919, то значить до часу, коли так з боку Галицької Армії, як і польської мали розпочатися децидуючі операції за Львів.

На початку автор барвисто описує, як нова ситуація, що витворилася наслідком розвалу Австрії, заскочила більшість галицьких військових не лише тих що в складі австрійського окупаційного корпусу перебували на Великій Україні, але й тих, що були в краю; як на швидку руку скрізь треба було імпровізувати, та як для всякої військової праці бракувало приготованих людей.

Далі автор переходить до опису воєнних подій на території Галичини. Втрата Львова, каже він, розбудила галицьке суспільство, стала імпульсом до виявлення жертви, патріотизму на ділі, а не словами.

Одночасно, довідуємося, не лише серед інтелігенції, але і в масах, почалося згадувати про Велику Україну, покладати надії на її поміч. І коли наспіли відомості, що з України вже вислано військові частини, то настрої дуже піднісся. Але далі автор з певною вразою стверджує, що дійсність надії завела. Присвячує досить місця на докладне описання першої зустрічі з прибувшим з Великої України курінем сотника Кравчука і вразинь від пізнання старшини і козачого складу куріня. Говорить і про бойову діяльність прибувших частин. Розчарованість, вразою до Наддніпрянців, однак без хочби побіжного аналізування причин, до чого автор вдається завжди, коли подає про негативні сторони частин Галицької Армії. Оскільки автор в данім випадку висловлює думки цілого галицького суспільства, то в такій розцінці вартостей наддніпрянських частин можемо вбачити лише „обивательську“, такби мовити, непоінформованість. І є це для нас щонайменше дивним, бож мали змогу Галичани придивитися до Наддніпрянців ще й з часів світової війни, коли Галичину окупували російські війська. Вже тоді могли спостерегти Галичани, що Наддніпрянці — все одно старшини чи козаки — в масі були національно неосвідомлені, а спостерегти це було легко, бо Українців у російським війську було багато: 30–35%. Інша річ, які обставини причинилися до такої несвідомості у масі Наддніпрянців, перебувших під гнітом московським майже 270 літ. Але, колив взяти під увагу ті обставини, то трудно було сподіватися, щоб отак зразу можна було масу національно освідомити, зразу змінити цілий світогляд людей, яких трималося в темряві. Коли додати до того перемучення війною, антимилітарну пропаганду большевицьку серед козаків, як спосіб до завойовання симпатій мас, зважити, що козак з Великої України був об'єктом всіляких соціальних експериментів, що через півтора року чого тільки не натерпівся з одного боку, а з другого — деморалізувалося того запобігливістю беззладної влади, то не можна шукати порівняння до козака з Галичини, який всього цього не знав. Коли таке для

козака-Наддніпрянця не вигідне, але логічне і природне порівняння відкинути, або відшукати основні його причини, то відпаде й розчаровання. Позатим мусимо пам'ятати, що резолюція принесла з собою розбудження нищих інстинктів людини, а передусім інстинкту самоощадності. Не можна рівнож не згадати й про те що автор говорить якраз про частини на скору руку зорганізовані з повстанців які вхопилися за зброю, щоб скинути гетьмана та звільнитися від Німців. Ставити до них вимоги, як до частин регулярного війська, булоб навіть несправедливо. Але той самий козак в дальшій ході визвольної боротьби набрав свідомості, завзято і вперто бився за свій край, про що свідчать тоси трупів й море пролітої крові, коли він, голий, голодний, смертельно хорий бився, але голови перед ворогом не схилив. Згадаймо собі, як наш козак-Наддніпрянець, поруч з Наддністрянцем, йшов на ворожий кулемет з десятком набоїв до... не мушкету, а обрізу. Очевидно, що не що інше тільки свідомість це зробила. А щоб вона з'явилася, потрібно було часу.

Декілька розділів присвячує автор освітленню відносун в НКГА. Цікавими, а разом безпорадними є вражіння автора від знайомства з „генераліссімумом“ генералом Омеляновичом-Павленком — „занадто щирий і балакучий“. Заповіджені ним (Павленком) генеральні операції на Львів вилилися в „дрібничкові диверсії, які почали деморалізувати стрілецьтво.“ Помимо дуже обережних і безперечно об'єктивних висновків автор визнає, що „Начальна Команда виявила при спробах заняття Львова своєю повну неспосібність“. До цих слів автора можемо додати лишень одне, що потрібне, нажалі і надиво, було ще одне пересвідчення — р. 1920.

Найбільш цікавими в цій частині „Споминів“ є висновки автора відносно висліду переговорів з представниками антанти в справі завішення зброї на лінії „Бертлемі“. НКГА, зглядно Галицький Уряд, не пристали на внесення припинити воєнні ділання на пропонуваній лінії і автор є за таким рішенням з міркувань, що „тоді булоб на фронті прийшло до повної катастрофи“... або „на всякий випадок між старшиною і стрільцем булоб запала така прірва, над усуненням якої треба булоб довго-довго працювати“. Трудно з автором погодитися, коли знаєш дисциплінованість Галицького стрільця. А крім того, коли справа в припущенні, то може якраз погодження на „лінію Бертлемі“ булоб створило перспективи для використання ГА (хочби й часткового) проти большевиків. Ніхто не може сказати, що з того вийшло, однак оцінка тогочасної воєнної ситуації та внутрішнього положення большевиків насовує припущення, що з большевиками мабуть булоб раз на все скінчено, або щонайменше булоб їх змушено до керисного для нас мира. Натомісць те, що сталося, пересунуло всі дані на користь большевиків, бо вони здобули для себе час на організаційну працю, а про це їм власне й ходило.

* * *

В частині II „Споминів“, що обіймає час до переходу ГА в липні 1919 р. на Велику Україну, автор між іншими знов вертає до відносин у Начальній Команді. Є це річчю цілком зрозумілою, бож в часі збройних змагань очі кожного не то вояка, очі кожного громадянина звернено туди, де вирішується питання життя й смерті тисяч людей, а навіть питання

існування — власне в данім випадку так і було — самої держави. Невідповідне керівництво doprowadило до непорядків, спричинилося до заламання духа війська. Це видно з таких слів автора: „дня 7 червня пополудні сказав мені от. Букшований, що приготується мала акція в околиці Чорткова. Значить ся, що над раном дня 6 червня треба бути напевно готовим до втечі, бо коли тільки наша Начальна Команда пічне щось з власної ініціативи, то біль як певно, що польські війська підуть вперед“*). Довго Галицький Уряд толерував такий стан річей, аж нарешті спромігся на рішення, однак жертви було принесено.

Досить було одної лише чутки про призначення нового командарма, як все, а в першу чергу настроїв, змінилося. Червнева офензива ГА, яку розпочато з ініціативи Команди II Галицького Корпусу, трапилася в самім часі призначення генерала Грекова на командарма й фама віднесла її на його рахунок. „Зразу було пізнати, що в НКГА настали інші відносини,“ говорить автор й з дальшого оповідання

*) Розбивка наша РС

бачимо, що такі генерал Греков своє діло зробив, оскільки взагалі щось можна було зробити в тогочасній оперативній та матеріальній ситуації.

Якою сумною трагедією віє від переказаних автором настроїв, коли наступ ГА заламався в наслідок браку боєвого матеріалу. Однак це треба було, нам видається передбачити, й винести певні рішення. Наказ, щоб стрілець, колп йому забракне набоїв, брав „у руки камінь і бук,“ є остільки наївним, що не слід було про нього й згадувати, як про наказ верховода. Він підніс настроїв, але не поміг незвичайний героїзм стрільця і ГА мусіла відступати — для начального вождя хіба було ясно, що лише так скінчиться заклик про бук і камінь.

Фатальним треба признати рішення Диктатора про усунення генерала Грекова без розсліду за вчинок, доканий без його (Грекова) відома підполковником Терновою. Автор має слушність, нарікаючи на Диктатора, котрий не звяв під увагу того, що „Армії забирали Начального Вождя, до якого всі мали безмежне довіря“.

Дня 16 липня 1919 року Галицька Армія, вкрита славою, але здесяткована в попередніх боях перейшла на Велику Україну. (Далі буде).

СПИС ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 р.

(Продовження)

Д. М.: Спомини стрільця (з української війни 1918 і 1919 р.) „Український Голос“, Вінніпег, (Канада) 1928, Ч. 34.

Ейдман Р, Какурін, Н.: Громадянська війна на Україні. За редакцією В. Я. Чубаря, Харків, 1928, 8°, 71 стор. Видання: Державного Видавництва України.

Брошевич, П., генерал: Спогади з часів гетьмана Павла Скоропадського на Україні і повстання народу українського проти влади гетьмана та Німців-окупантів. „Табор“ — Воєнно літературний журнал, (Каліш), 1928, Ч. 9, стор. 57—80; Ч. 10, стор. 75—83.

Жук, Андрій: Вільне козацтво. „Український Скиталець“. Відень, 1922—1923, Ч. 24—43.

Жук, Андрій: Волинський записник Дм. Вітовського. „Український Прапор“, Берлін, 1927, Ч. 21.

Завадський, В.: Знахідки до історії I-ого українського полку ім. Гетьмана Богдана Хмельницького. „Дніпро“ — календар-альманах на 1928 р. Львів, 1927, стор. 113—116.

Завадська, В.: Спогади з одного дня в Києві. „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1926, Кн. VI, стор. 116—121.

Заклинський, Мирон: У.С.С. під кінець 1917 р. Календар „Червоної Калини“ на 1927 р. Львів, 1926, стор. 17—22.

Заклинський, Мирон: Спомини про Івана Балюка. „Літературно-Науковий Вістник“, Львів, 1929, кн. IV, стор. 315—327.

Причинок до історії У.С.С. І. Балюк, старшина У.С.С. Залізник, Микола, др: Моя участь в мирових переговорах в Берестю Литовському. В збірці „Берестейський мир“ стор. 45—142.

Зарицький, Володимир: Зпід Києва до Львова. „Літературно-Науковий Вістник“, Львів, 1928, кн. XII, стор. 334—342.

Автор був командантом одного з гарматних полків С.С., який вислано з Наддніпрянщини на підмогу У.Г.А.

Затонський В.: Вир. З минулого. Переклад П. Пеця*). Харків, 1926, 16°, 56 стор.

Земик, Ф. Інж сотн. летун: Дещо про летунство У. Г. А. „Український Скиталець“. Йозефів, 1922, Ч. 13—15.

Й. В.: Група Крукеничі підчас польської офензиви в травні 1919 р. (Уривки). Календар „Червоної Калини“ на 1928 р. Львів, 1926, стор. 78—83.

Ілащук, Василь, бул. ст дес. У.Г.А.: На рідній землі в неволі. (В чотиролітні роковини здобуття Києва) „Український Скиталець“. Відень, 1923, Ч. 39/40, стор. 40—45; — Ч. 41/42, стор. 36—48; — Ч. 43/44, стор. 43—56.

*) З якої мови переклад, не подано.

Ілащук, Басиль, бул. ст. дес. УГА.: III курінь 8 бригади в наступі на Київ. „Український Скиталець“. Йозефів, 1922, Ч. 16, стор. 15—16; — Ч. 17, стор. 9—10; Ч. 18, стор. 5—7.

Калічак, Ілько: Дрогобицький бунт. „Діло“, Львів, 1929, Ч. 152—155.

Каменський, Теофан: З днів відродження української державности. (Мої спомини про події в 1918 до 1929 роках). „Український Голос“. Вінніпег (Канада), 1928, Ч. 15—16.

Камінський: Боротьба з контрреволюцією в 1920 і 1921 році. Губ. Ч. К. на Чернигівщині. „Вісти“. Харків, 1927, Ч. 298.

Карач, Іван: Спомини з Бреннерпасу в пад. 1918. „Український Прапор“. Відень, 1919, Ч. 23/25.

Карманський, Петро: З великих днів. „Український Прапор“. Відень, 1919, Ч. 23/25.

Про переворот в Тернополі.

Катрич, Л.: З листопадових боїв. „Діло“, Львів, 1928, Ч. 152—155.

Кашицький, В.: Відступаючи (Спогади). „Вісти“. Харків, 1927, Ч. 257.

Кедрин, Іван: Берестейський мир (Пригадка в 10-ті роковини). „Український Національний Календар“ на 1928 р. Перемишль, 1927, стор. (календар не сторонований).

Кедровський, В.: З другого всеукраїнського військового зїзду. „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1923, кн. X., стор. 142—148.

Кедровський, В.: Перші дні большевицького панування. „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1926, кн. II. стор. 120—130.

Кедровський, В.: Повалення большевиками Російського Тимчасового Уряду і перехід влади на Україні до Центр. Ради. „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1925, кн. I., стор. 29—45.

Кедровський, В.: Повстання проти гетьмана. (Уривок зі спогадів) „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1928, кн. V., стор. 36—37; — кн. VI., стор. 126—132.

Кедровський, В.: 1917 рік. „Свобода“. Держзи Ситі (З. Д. Америки), 1928, Ч. 3.

Кедровський, Володимир: З часів розвалу. „Літературно-Науковий Вістник“, Львів, 1929, кн. VII/VIII стор. 616—624.

Дотичить діяльности Ген Секретаря Військ. Діл — Порша.

Кедровський, Володимир: Мотовилівський бій (Пам'яті Федора Черника та Миколи Загаєвича) „Літературно-Науковий Вістник“, Львів, 1928, кн. XII., стор. 321—324.

К-ий, Б.: З під ринви на дощ. Календар „Червоної Калини“ на 1925 р. Львів, 1924, стор. 131—134.

Спомини з большевицького і польського полону.

К-к: Встановлення радвлади на півночі Полтавщини. Спогади селян с. Надєжди, червоних партизан 1918—1921 р. „Вісти“. Харків, 1927, Ч. 256

К-к, Р.: Уличні бої у Києві*). „Український Скиталець“. Лібередь, 1921, Ч. 6—10.

Козак, Маріян: Гетьман Павло і його рід (Історично-біографічний нарис) „Поступ“, Львів, 1929, Ч. 5, стор. 159—168.

Козельський, Б. В.: Шлях зрадництва і авантур. (Петлюрівське повстанство). Переклала К. Сенік. (Харків) 1927, 8°, 147 стор. Державне Видавництво України. (Далі буде).

*) Ці спомини перепечатані в брошурі „За золоті верхи Київа“, виданій „Червоною Калиною“ в 1922 р.

ТІ ЩО ВІДІЙШЛИ...

Дня 5. червня 1926 р. помер на чеській клініці в Празі четар У.Г.А.

Д-р. Станислав Солтис

Небіщик народився 1890 р. в Купчі, повіт Камінка Струмилова. Після покінчення польської гімназії в Золочеві зложив тамже 1913. р. іспит зрілости й записався на правничий виділ львівського університету. В часі світової війни воював Покійник в рядах б. австр. 22. полку стрільців (краєвої оборони) двома наворотами на італійському боєвищі, де був важко ранений 1916. р.

Листопадовий зрив застав його на відпустці в рідних сторонах. Вступивши з першого дня до Народньої Української Армії, покійний четар Солтис з питомою собі бадьорістю взявся за організацію військових частин у Буську. Придлений відтак до I. Галицького Корпусу, перейшов Він з Українською Галицькою Армією весь кривавий шлях зпід Львова аж до Києва, приймав участь у всіх її невдачах і подвигах та переніс усі жахливі страждання до тифу включно. Після обезоруження знеможених останків У. Г. А. в травні 1920 р. опинився чет. Солтис в таборі в Тухолі. Звідти втік Він у жовтні 1920 р. до Чехословаччини та найшов приют в українському таборі в Ліберці, а згодом в Йозефові. Осіною 1921 р. виїхав до Праги, на покінчення перерваних війною студій. В травні 1926 р. осягнув покійник на чеському Карловому Університеті в Празі ступінь доктора прав, а два тижні опісля злюща шлункова недуга, яка від довшого часу нищила Його, военними невзгодами та скитальчим лихоліттям ослаблене тіло, нагальним вибухом перетяла скоропостижно нитку Його трудячого життя.

З покійником зійшов у могилу тихий, щирий і многонадійний народній працівник, людина зразкових громадянських і рідких особистих чеснот.

Вже в гімназії заявляв Він сміливо завсїгда й всюди свою приналежність до українського народу, хоч це наражувало його, як римокатолика, на великі прикроси та переслідування збоку польських учителів. Як студент університету брав Він діяльну участь в українському громадському життю Золочівщини, а в часі визвольної боротьби віддався всеціло й беззастережно на службу своєму многострадальному народові, в якого воскресення вірив непохитно до послідного віддиху.

Др. Ст. Солтис чет. У.Г.А.
† 5. VI 1926 р.

Від Редакції „Червоної Калини“

На порозі нового року Редакція „Червоної Калини“ хоче поділитися з Шановними Читачами кількома увагами про діяльність видавництва за минулий рік і на майбутнє.

І так: Минулого року Видавнича Кооператива „Червона Калина“ звернула всю свою увагу на приєднання нових членів та збільшення кількості сталих відбірців наших видань, щоби таким чином закріпити певні основи під розбудову Видавництва, зокрема устійнити та піднести висоту накладу книжки. Стараання ці не були даремні, а осяги виявились надсподівані. Число членів за минулий рік майже подвоїлося, а в останніх місяцях ще помітніше зростало. Наслідки ясні: зацікавлення книжкою та попит на неї більшає. Це явище таке небувале у нас, а таке відрадне, каже передбачувати, що черговий рік ще буде щасливіший.

Зі зростом сталих покупців наших видань та з приростом нових членів збільшилася очевидячки і видавнича діяльність „Червоної Калини“ в порівнанні з попередніми роками. Минулого року випущено крім Календаря - Альманаху „Червоної Калини“ та малих календариків, яких наклад вповні розійшовся на протяж одного місяця, ще тринадцять книжок, а саме: Купчинського ч. II. трильогії „Перед навалою“, Дудка ч. II. і III. „Квіти і кров“ і „На Згарищах“, Шкрумеляка „Чета Крилатих“, Лопушанського „Перемога“

(в двох томах), Брилинського „Хресний Вогонь“, Богдана Лепкого „Зірка“ та Спомини Шухевича в п'ятьох томах. Коли порівняємо кількість випусків за 1927 і 1928 рр., то виявиться наглядно, що число їх подвоїлося, а то й потроїлося — значиться, з приростом членів та відбірців зростає і запотребування на книжку й поширюється тим самим діяльність Видавництва.

На черговий 1930 р. призначило Видавництво „Червона Калина“ до випуску: „Спомини“ през. Масарика, поважну книгу понад 30 аркушів друку великого формату, продовження „Споминів“ генерала Петрова (три до чотири томи), третій том повісти Купчинського „Вилітали Орли“ (яка задля недуги автора не могла вийти минулого року, так як було заповіджено) та Богдана Лепкого „Історію України в оповіданнях“, багато ілюстровану. Поза цим вже готовим пляном на 1930 р. Редакція „Червоної Калини“ веде переговори з поодинокими авторами відносно видання їх творів. Готується декілька споминів та повістей. Крім цього один з наших музиків працює над великим співаником, так дуже потрібним для наших хорів і для кожної української хати. Для піддержання сталого зв'язку з нашими читачами та систематичного збирання історичних матеріалів будемо продовжувати видавання і періодичного журналу „Літопис Червоної Калини“.

При цій нагоді просимо Шановних Авторів надсилати нам свої праці до друку, а всіх Читачів та Прихильників нашого Видавництва приєднувати нам співробітників, членів і передплатників, та надсилати матеріяли і світлини.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

II. річник / Число 1. / Січень 1930.

*

З М І С Т

	Стор		Стор.
Різдвяний спомин		Нарис історії XIV бригади У.Г.А.	
Кривенькому й Крогульцеві на коляду — Б. Л.	2	Пор. Аріо	16
В чотирукутнику смерти		Від Видавництва „Червона Калина“	18
Передріздвяні спомини з 1919 р. — Л. Л.	3	Маруся Соколовська	
Між Білою Церквою і Мотовилівкою		(Спомин — Василь Бачинський, б. сот. У.Г.А.)	19
А. Крезуб	5	Матеріяли і документи	
Трупи в дротяних засіках		З останніх днів Австрії	19
(Уривок зі споминів малярського старшини Геца		Рефлексії на „Спомини“ Д-ра С. Шухевича	
Гердег про побут в Перемишлі в жовтні 1914 р.	9	Р. С.	20
Отаманщина		Бібліографія	
полк. Михайло Середа	10	Спис жерел до історії української визвольної війни 1914—1921 р. Продовження — А. К.	22
Україна XVIII ст. в очах чужинця	13	Ті що відійшли	23
Із настроїв — Н. М.	14	Від Редакції „Червоної Калини“	24
З діяльності Тов. Охорони Воєнних Могил			
Як вибудовано пам'ятник полягам у Рогатині	15		

„ЦЕНТРОСОЮЗ“

Львів, вул. Зіморовича ч. 20-22.

(дім власний)

телефони 94, 21-16.

доставляє ріль-
никам через

ПОВІТОВІ СОЮЗИ І МІСЦЕВІ КООПЕРАТИВИ
Штучні навози, рільничі машини і знаряддя. Ори-
гінальні стирийські коси і серпи з охор. маркою
»ЦЕНТРОСОЮЗ«
МИЛО з власної кооп. фабрики ЦЕНТРОСОЮЗА
Купуйте лише у ваших кооперативах.

СТОМАТОЛОГ-ДЕНТИСТ

Др. СТЕПАН ДМОХОВСЬКИЙ Львів, Сикстуська 35.

Прецизійна техніка дентистична. Порцеля-
нові корони. Апарат Рентгена.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ БАНК
„КРАЄВИЙ СОЮЗ КРЕДИТОВИЙ“
у Львові, Ринок ч. 10

Число телефону: 433.

Конто Почт. Щадниці ч.: 143.467.

як Центральна Каса українських
кооператив приймає вкладки ощад-
ности, забезпечує їх у твердій валюті
та поміщує у наших кооперативах,

щоби піднести господарський розвій українського народу

ОДИНОКЕ УКРАЇНСЬКЕ
ТОВАРИСТВО ОБЕЗПЕЧЕНЬ
НА ЖИТТЯ І РЕНТИ

„КАРПАТІЯ“
у Львові, Руська 18.

переводить під найкори-
снішими услівями і до-
гідними комбінаціями вся-
кого рода життєві забезпе-
чення.

Кожний український гро-
мадянин, що дбає про
свою будучність та бу-
дучність своєї родини, о-
безпечує своє життя та
життя своїх родин ви-
ключно в Товаристві

„КАРПАТІЯ“
Львів, вул. Руська 18.

Інформації уділяє Централя
і її провінціональні заступ-
ства

Накладом РЕВІЗІЙНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ вийшов і є в продажі
„КАЛЕНДАРЕЦЬ УКР. КООПЕРАТОРА“ НА 1930 РІК

200 стор. друку, в мягкій, полотняній з позолоченням оправі, ціна 1'80 зл. без пересилки. Пере-
силка 30 гр., поручена 75 гр. — При більших замовленнях відповідний опуст.

На зміст його приходять: Пісня кооператорів, особисті дані, скорочений календарець, постійний календар, термінар чин-
ностей на кожний день і місяць, гроші всяких держав і їх рівновартість у зл. п., думки про добробут, таблиці до обчислю-
вання відсотків, міри та ваги та їх заміна одних на другі, поштові, телеграфічні та залізничні приписи, обчислення обемів,
про ощадність, правні приписи, як: промислове право, час торгу, промисловий, оборотовий та доходний податок, стем-
плевні приписи, пенсійне забезпечення та забезпечення на випадок хвороби і безробіття, банкове право та кредитові коо-
перативи, векслі, будівельні приписи, права української мови в Польщі Права та обовязки кооператив, зберігання товарів,
головні відомости зі статистики та економічної географії України. Вільні сторінки на записки.

Набувати: „Ревізійний Союз Українських Кооператив“ — Львів, вул. Словацького ч. 14,
у всіх Повітових Союзах Кооператив та Українських книгарнях.

КАЛИНА ПАПЕРЦІ ДО КУРЕННЯ

з одинокої укр. кооперативної фабрики туюток і паперців „БУДУЧНІСТЬ“ в Тернополі

Курить тільки паперці „КАЛИНА“!

Домагайтесь паперців „КАЛИНА“ во всіх трафіках та кооперативах!

Попірайте рідний промисл, бо в розбудові рідного промислу наша будучність!

НАШИМ ЗАВДАННЯМ

є скріплення хліборобського промислу, як основи народного промислу.

Основуйте молочарські кооперативи тільки під проводом одинокої фахової централі

„МАСЛОСОЮЗ“

бо таким чином будете мати запоруку їх гарного розвитку.

Всяких порад при основанню кооп. молочарень і технічну поміч уділяємо безплатно / Машини і молочарське приладдя продаємо на догідних услівях, під гарантією найсолідніше.

По інформації звертатися під адресою:

„МАСЛОСОЮЗ“

ЛЬВІВ, вул. КОСТЮШКА 1 а.

і до всіх його відділів в краю.

Телеф. 43-86, 39-66 і 81-04.

ЗБУВАЙТЕ ВСЕ МАСЛО ТІЛЬКИ ЧЕРЕЗ „МАСЛОСОЮЗ.“

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІПОТЕЧНИЙ

АКЦІЙНА СПІЛКА

ЛЬВІВ, вул. СЛОВАЦЬКОГО 14.

Телефон ч. 3-82, 52-92 і 75-32.

Телеграфічна адреса: ЗЕМЛЕБАНК—ЛЬВІВ.

Конто в П. К. О. ч. 149.000.

Жирове конто в Банку Польським у Львові, Акційний капітал Зл. 5,000.000. Власна каменниця.

ПОЛАГОДЖУЄ всі банкові чинности.

ПЕРЕВОДИТЬ перекази заграницю — до всіх місцевостей світа.

ПЕРЕВОДИТЬ інкасо у всіх місцевостях краю й заграниці.

ПРИЙМАЄ та виплачує вкладки в золотих і доряхах.

КУПУЄ Й ПРОДАЄ цінні папери, девізи, валюти по курсі дня — на найдодгідніших умовинах.

У всіх краях Європи й Америки власні кореспонденти.

При письмених запитах долучити поштовий значок за 0'50 гр.!

Товариство Взаїмник Обезпечень

Кооперативний Банк

„ДНІСТЕР“ У ЛЬВОВІ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 20.

Обезпечує в долярах і золотих:

1. Від вогню будинки, хатні й господарські движимости, худобу, пашу й збіжжа, товари і т. п.
2. Від крадіжки готівку, вартісні папери, дорожочінности, хатню обстанову, товари, склади, як також від рабунку при перешоженню готівки.

Уділює позички векслеві і гіпотечні, зачети на підклад акцій і т. п. — **Приймає** під найкориснішими умовинами вкладки в краевій і заграничній валюті. — **Переводить** купно й продаж всякого рода цінних паперів. — **Переводить** торговельні операції. — **Приймає** вплати на рахунок третих осіб. — **Попирає** діяльність других кооператив.

Адреса для телеграм: „ДНІСТЕР“, Львів.

Телефон 5-47.

Телефон 80-50.

Інформації в справі обезпечування й позичок уділюють агенції «Дністра»

Кожда українська господиня

повинна тямити, що всі потрібні припаси на свята може закупити тільки в найстаршій українській кооперативі

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

яка продає від 1883 р. в своїх 24 skleпах по більших містах

споживчі і кольоніяльні товари та вина.